

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Platónova a Aristotelova koncepce státu

Anna Slunečková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Bakalářská práce

Platónova a Aristotelova koncepce státu

Anna Slunečková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radim Kočandrlle Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 30. dubna 2024

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Platón.....	3
2.1 Ideje	4
2.2 Ideální stát v Platónově Ústavě.....	7
2.2.1 Vznik polis	7
2.2.2 Spravedlnost	8
2.2.3 Duše	11
2.2.4. Občané ve státě a jejich výchova	12
2.2.5 Formy vládnutí	14
2.3 Pojetí státu v Platónových Zákonech	17
2.3.1 Ustanovení zákonů.....	18
2.3.2 Občané	19
2.3.3 Majetkové poměry v obci	20
2.3.4 Vláda a obsazování úřadů	21
2.4 Shrnutí.....	22
3. Aristotelés	23
3.1 Aristotelovo pojetí státu v Politice.....	25
3.1.1 Společnost.....	25
3.1.2 Občané	26
3.1.3 Druhy ústav	28
3.1.4 Nejlepší zřízení obce	31
3.2. Kritika Platóna	34
4. Srovnání teorie státu u Platóna a Aristotela	36
4.1 Pojetí státu	36
4.2 Špatné formy státu.....	37
4.3 Majetek, ženy a děti.....	37
5. Vliv Platóna a Aristotela na státovědu a pojetí práva	38
6. Závěr.....	40
7. Resumé.....	42
8. Použité zdroje	44

1. Úvod

Cílem této práce je rozebrat Platónovu a Aristotelovu koncepci státu. Tito dva filozofové se významně podepsali v dějinách myšlení a mnoho jejich politických tezí má svůj odraz i v dnešní době, přestože dnes stát vnímáme podstatně odlišně. V období, kdy vznikají politické teorie Platóna a Aristotela, existuje v Řecku větší množství (z dnešního pohledu) menších městských států, které se od sebe v mnohém lišily.

Formování různých státních zřízení vedlo k pokládání otázek ohledně správného fungování státu, postavení občanů, dobrého práva, uspořádání úřadů a mnohého dalšího. Průkopníky ve „státovědě“ se stal právě Platón a Aristotelés, kteří na nelehké otázky hledali odpovědi.

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla věnovat nejprve Platónovi. Ráda bych stručně přiblížila jeho původ a životní události, které ovlivnily i jeho pohlížení na stát. Dále se pokusím analyzovat jeho teorii státu. Zaměřím se na celkovou koncepci a následně rozeberu také autorův pohled na jednotlivé instituty jako na příklad výchovu, majetek, veřejné úřady a občany ve státě. Vzhledem k povaze Platónovy filozofie nelze vynechat ani jeho teorii idejí, na které jeho myšlenky stojí. Platón prošel určitými životními etapami, které se podepsaly také na jeho díle a koncepci státu. Z tohoto důvodu jsem si vybrala dvě jeho významná díla věnující se státu. Prvním z nich je *Ústava*, která vznikla dříve než druhé dílo. V tomto dialogu Platón rozepisuje nejlepší ideální obec. Druhým, pozdějším dílem, jsou *Zákony*. Ty se také věnují koncepci dobrého státu, nicméně v mnohém od toho „ideálního“ ustupují. Následně provedu krátkou komparaci těchto děl a upozorním na změny v Platónově teorii státu.

Další část bude věnována Aristotelovi. Struktura rozboru jeho pohledu na stát bude shodná s částí, která se bude věnovat Platónovi. I tentokrát tedy rozeberu Aristotelův pohled na stát jako takový a následně se přesunu k jednotlivým institutům. U tohoto autora budu čerpat jeho politické myšlenky z díla *Politika*, nicméně v oblasti spravedlnosti se jistě nevyhnu například jeho *Etice Nikomachově*. Aristotelés také reagoval na Platónovu koncepci státu a komentoval jí. Práce tedy bude obsahovat také kapitolu, která se věnuje hodnocení Platónových myšlenek ze strany Aristotela.

Třetí část této práce se bude zaměřovat na komparaci filozofů. Rozeberu, v čem se Platón a Aristoteles liší a v čem se naopak shodnou. Vzhledem ke vztahu žák – učitel, který mezi mysliteli byl, jistě narazím u Aristotela na inspiraci v Platónově díle.

Poslední část věnuji vlivu těchto dvou filozofů na formování koncepce státu v pozdějších dobách. Nejprve se budu věnovat tomu, jak pohled na stát ovlivnil Platón, kdo se jím nechal inspirovat a kdo jeho myšlenky naopak zavrhl. Vše zakončím významem politických myšlenek Aristotela.

2. Platón

Platón, jeden z největších filozofů nejen své doby, se narodil pravděpodobně v roce 428/427 př. Kr. v Athénách. Pocházel z dobrých poměrů a jeho rodina patřila k místní aristokracii. Vzhledem k jeho sociální situaci se mu dostalo dobrého vzdělání. I přes společenskou vrstvu, do které se řadil, měla jeho pozdější přísná kritika demokracie pravděpodobně jiné kořeny, než v samotném vzdělání. Platón žil v době, kdy v Aténách rozkvétal kulturní život, a proto se domníváme, že se jeho studium neomezovalo jen na studium politiky a práva, ale cílilo také na kulturní oblast. Ještě jako velmi mladý se pravděpodobně musel díky svému příbuznému setkat se Sókratem, jeho žákem se však stává až ve svých dvaceti letech. Nejednalo se však ještě o vztah studenta – učitele v pravém slova smyslu. Platón byl v této době spíše přívrženec a posluchač Sókrata, ale jeho osudem bylo stát se významnou politickou osobou. Až později myšlenky na politickou kariéru zavrhuje. Důvodem bylo znechucení nad tyranským způsobem vlády oligarchie, jejímž měl být členem po vzoru starších mužů ze svého rodu. Stejně postoje následně zaujímá k vládě demokratů, kteří poslali na smrt jeho oblíbeného Sókrata.¹ Sókratés byl oficiálně odsouzen k smrti za bezbožnost a kažení mládeže. Pravděpodobnějším důvodem však byly obyčejné politické motivy a nevhodnost Sókrata pro vládnoucí vrstvu.² Dle Platóna se jednalo o „nespravedlivý čin, který spáchaly Athény na svém nejspravedlivějším občanu.“³

Po této události Platón na krátko opouští Athény, ale brzy se do nich vrací. Tento filozof často cestoval. O jeho cestách toho příliš nevíme. Respektive nejsme si jisti, zda to, co víme, je historicky přesné, nebo zda se jedná o pouhé legendy. Některé domněnky ohledně cest se podařilo spolehlivě vyvrátit, jiné zůstávají stále nejasné. Například máme mnoho faktů, které ukazují na to, že Platón mohl navštívit Egypt, na druhou stranu Platón sám o tom mlčí. S jistotou můžeme říci, že ve věku čtyřiceti let navštěvuje Itálii a Sicílii. Zde se měl seznámit mimo jiné s vládnoucím rodem a spřátelit se s Diónem, švagrem tehdejšího tyranu. Následně údajně došlo k neshodě v názorech mezi Dionýsem I.⁴ a Platónem. Platón měl být prodán do

¹ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 177- 179.

² JIRSA, Jakub. THEIN, Karel a JINEK, Jakub. *Obec a duše: k Platónově praktické filosofii*. Praha: Filosofia, 2014, str. 20.

³ PLATÓN. Euthyfrón: Obrana Sókrata; Kritón. 5., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005, str. 37.

⁴ Tehdejší syrakuský tyran.

otroctví, ze kterého ho shodou náhod vykoupil jeden z jeho příznivců, a díky němu se mu podařilo také vrátit do Athén.⁵

Po návratu zpět do Athén zde zakládá školu známou jako Akademie. Předmětem vyučování byla filozofie, ale mimo ní také například matematika, astronomie a fyzikální vědy. Akademie si velice rychle získala věhlas nejen v Athénách, což vedlo k tomu, že jí někteří⁶ dokonce označují za první evropskou univerzitu. Platónovým cílem bylo v této škole vychovávat státníky, kteří přispějí společnosti tím, že nebudou jen posluhovat, ale naopak budou odvážní, nebojácní a schopní jednat pouze v souladu se svým přesvědčením. Platón sám v Akademii samozřejmě přednášel, nicméně poznámky z jeho přednášek, které byly určeny úzké sortě jeho studujících, bohužel nemáme. To, z čeho čerpáme Platónovy myšlenky, jsou jeho dialogy, které byly od počátku zamýšleny pro „populární“ četbu.⁷

Platónova pověst skvělého učitele vedla až k tomu, že byl od Dióna pozván opět do Syrakus, aby vyučoval nového vládce Dionýsia II.⁸ Platón pozvání přijal, ale i tentokrát byl po krátké době nucen Syrakusy pro hrozící nebezpečí opustit. Vládce se totiž neshodl s Platónovým přítelem a svým strýcem Diónem. Do Syrakus však nakonec podnikl ještě jednu cestu a to v roce 361 př. Kr. na žádost samotného Dionýsia II., který toužil pokračovat ve svém vzdělání. Zároveň Platón doufal, že mu zde bude umožněno navrhnout ústavu pro konfederaci řeckých měst proti Kartágu. Politický odpor vůči němu byl však příliš silný a Platón se tak hluboce zklamaný vrací do Athén. Pokračuje ve vyučování na Akademii a to až do své smrti v roce 348/347 př. Kr.⁹

Platónovu teorii týkající se státu nalezneme v několika jeho dialozích. Tato práce bude pracovat především s *Ústavou a Zákony*.

2.1 Ideje

Koncepce idejí je základem Platónovy filozofie obecně a promítá se tedy také do jeho pojetí státu. Veškeré objekty pravdivého poznání jsou podle něj stálé a trvalé. Jsou to objekty

⁵ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filozofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 179 – 180.

⁶ Např. Copleston.

⁷ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filozofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 179 – 181.

⁸ Syn Dionýsa I., který měl prodat Platóna do otroctví při první návštěvě Syrakus.

⁹ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filozofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 182 – 183.

čistého rozumu, nikoli smyslů.¹⁰ Již Platónův předchůdce Sókratés odmítal myšlenku relativní pravdy a byl zastáncem názoru, že poznání nepodléhá přechodným vlivům, jako jsou například smysly nebo subjektivní hodnocení. Toto přesvědčení od něj Platón převzal a snažil se ho rozpracovat v některých svých dílech. Skutečnému poznání přidává vlastnost neomylnosti a spolehlivosti. Dále musí vypovídat o tom, co je. Nic ze zmíněného smyslové vnímání neumožňuje.¹¹

Smysly lze tedy vnímat jen pomíjivé objekty, které jsou vždy ve stavu „stávání se“ a „víření“. Vznikají a podléhají zkáze. To, co je schopno být předmětem skutečného poznání, jsou určité stálé a neomylné univerzálie, které Platón označuje jako ideje. Ve větě „Athénská ústava je dobrá.“ je trvalým prvkem „dobrá/ dobro“ nikoli „Athénská ústava“. Pravdivé poznání je následně poznání obecného „dobra“, ne dobra ve smyslu konkrétní situace.¹²

Tím Platón pomyslně vytvořil dva světy – svět reálný (tedy ten, který vnímáme smysly) a svět idejí.

Propojením mezi nimi má být naše duše, která pochází ze světa idejí. Své myšlenky Platón obrazně vysvětluje na začátku knihy sedmé *Ústavy* na známém podobenství o jeskyni. V kontextu obce se pasáž týká učení a výchovy. Platón zde rozebírá povahu duše a říká, že učení nespočívá ve „zjednání schopnosti vidět“, jelikož tuto schopnost duše obsahuje právě ze světa idejí. Problémem je to, že duše „hledí jinam“ a cílem výchovy má být nasměrování duše správným směrem. Podobenství o jeskyni vysvětluje vztah reálného světa a světa idejí následovně. Lidé jsou připoutáni v jeskyni takovým způsobem, že vidí pouze protilehlou stěnu ke vchodu. Na tuto stěnu se odrážejí stíny jiných, volně se pohybujících osob. Skupina připoutaných celý život vnímá pouze ozvěny a stíny skutečnosti, která se odehrává za nimi, nikoli na zdi. Poté dojde k odpoutání jednoho ze zajatců. Je vyveden z jeskyně a může pozorovat skutečné věci. Nejprve se soustředí jen na odraz na vodní hladině, následně také na předměty, kterým odraz patřil. Nakonec se podívá i na slunce. Uvědomí si, že vše, co znal doposud z jeskyně, nebylo skutečné. Slunce představuje nejvyšší stupeň poznání a cílem

¹⁰ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 222.

¹¹ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 198 a 199.

¹² COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 205 a 206.

výchovy a učení v dobrém státu by mělo být „vyvést“ občany z jeskyně a dovést je ke skutečnému poznání.¹³

V duchu světa idejí se následně Platón snaží zformulovat také teorii o ideálním státě.

¹³ Platón, *Ústava*, 514a – 520a.

2.2 Ideální stát v Platónově Ústavě

Ústava je delší dialog, který můžeme rozčlenit do několika částí, podle toho, co je mezi osobami hlavním předmětem diskuse. *Ústava* obsahuje prolog, který uvádí do situace a nechává promluvit zástupce tří názorů o spravedlnosti. Dále následuje část, která se zabývá otázkou, zda je spravedlnost lepší a výhodnější než nespravedlnost. Následně pasáže se již věnují samotné *polis*. Konkrétně je nejprve řešen vznik a řád *polis*, ideje a nakonec také způsoby úpadku *polis*. Celé dílo je zakončeno závěrem, ve kterém dostáváme kladnou odpověď na otázku, zda je spravedlnost lepší než nespravedlnost a epilogem.¹⁴

2.2.1 Vznik polis

Obec podle Platóna vzniká na základě nutnosti. Každá osoba má mnoho potřeb, které chce uspokojovat. Nikdo však není dostatečně soběstačný, aby všechny své potřeby uspokojoval řádně sám. Lidé jsou si toho vědomi, proto se navzájem žádají o pomoc, která vede až k trvalému shromáždění „pomocníků“ do jednoho místa. Toto shromaždiště osob následně nazýváme obcí.¹⁵

Potřeb existuje velké množství, od těch nejnnutnějších jako například získávání potravy, po ty, bez kterých by byl život osob pouze méně pohodlný.¹⁶ Proč si ale každý nezajišťuje veškeré své potřeby sám? Důvodem jsou odlišné povahy a schopnosti každé osoby. Ty zapříčiňují to, že každý je vhodný pro jiný druh práce.¹⁷

„Podle toho vykonává se všechno více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.“¹⁸ Platón tedy vidí dělbu práce zkrátka jako efektivnější způsob obstarávání všech potřeb.

Dále se v *Ústavě* dočítáme, proč dochází k různým dohodám také mezi více obcemi. Ani tentokrát v tom Platón nevidí nic jiného než potřebu a prospěšnost pro obce a následně pro jednotlivce samotné. Autor je toho názoru, že není možné vytvořit dokonale soběstačnou obec. Brání tomu přirozené podmínky jako například umístění v krajině. Z toho důvodu došlo

¹⁴ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 63 a 64.

¹⁵ PLATÓN, *Ústava*, 369b – c.

¹⁶ PLATÓN, *Ústava*, 369b.

¹⁷ PLATÓN, *Ústava*, 370b.

¹⁸ PLATÓN, *Ústava*, 370c.

ke vzniku obchodu mezi obcemi, který umožňuje jedné obci obstarat od druhé to, co jí schází a naopak.¹⁹

2.2.2 Spravedlnost

Spravedlnost a obsah tohoto pojmu jsou v *Ústavě* řešeny na několika místech. Poprvé hned v první knize. Nejprve se k tomuto tématu vyjadřuje již zestárlý Kefalos. Sókratés se ho ptá, jak snáší stáří, Kefalos odpovídá, že velmi dobře. Sókratés se provokativně doptává, zda to není pouze tím, že je velmi bohatý. To však Kefalos odmítá s tvrzením, že ani velké bohatství starce nechrání před nutkavými myšlenkami na smrt a jeho předchozí život.²⁰ Své přesvědčení Kefalos shrnuje takto: „*Tu pak, kdo nalézá ve svém životě mnoho křivd, ten i ze spánku jako děti často uleknout se probouzí a žije v očekávání zlého; kdo však si není vědom něčeho nespravedlivého, toho stále provází libá a dobrá naděje...*“²¹

V duchu Platónových dialogů se Sókratés okamžitě začne zabývat podstatou spravedlnosti. Z Kefalova povídání o životě vyplývá, že spravedlnost je mluvit pravdu a dát každému, co je jeho, nikoho neošidit. Sókratés však namítá, že ne v každé situaci to bude skutečně spravedlivé. Jelikož to neplatí univerzálně, nelze to považovat za obsah pojmu spravedlnost. Kefalos neumí dále správně odpovědět a do dialogu se vkládá Polemarchos^{22, 23}. Ten definuje spravedlnost jako to, že máme každému dávat, co mu náleží – přáteli dobré, nepříteli zlé. Spravedlivý by měl přátelům přinášet prospěch a nepřátelům neprospěch.²⁴ Po určité debatě jeho mínění Sókratés vyvrátí. Prvním argumentem je to, že kdyby se někdo mýlil v lidech a nepříteli považoval za přitele, stával by se automaticky nespravedlivým, přestože by jednal podle svého mínění zcela správně a dobře. V neprospěch této definice spravedlnosti mluví také to, že spravedlivý by neměl být nikdy „škodlivý“. U nepříteli by svým špatným jednáním jen prohluboval nedobré vlastnosti a sám ze sebe by dělal nespravedlivého. Ani s touto osobou se tedy nedozvídáme, co je pravá spravedlnost.²⁵ Jako poslední se v této pasáži přihlásí o slovo Thrasymachos. Ten předchozí rozmluvu označuje jako prázdné

¹⁹ PLATÓN, *Ústava*, 370e, 371a.

²⁰ PLATÓN, *Ústava*, 329 – 330.

²¹ PLATÓN, *Ústava*, 330e.

²² Kefalův syn.

²³ PLATÓN, *Ústava*, 331c - 331d.

²⁴ PLATÓN, *Ústava*, 334b – 334d.

²⁵ PLATÓN, *Ústava*, 334e – 335e.

„žvásty“.²⁶ Spravedlivé je pro něj prospěšné silnějším. To ovšem jen otevírá mnoho dalších otázek jako například „Pro koho přesně má být daná činnost prospěšná? „Je možné, aby věc byla pro jednoho spravedlivá a pro jiného nikoli?“²⁷ Nakonec se diskuse přenesla od spravedlnosti k problematice toho, zda je spravedlnost lepší než nespravedlnost a s tímto dotazem se posouváme také do druhé knihy. Obě z těchto otázek zůstávají v této části otevřené. Odpověď: „Spravedlnost je lepší než nespravedlnost“ dostaneme až v knize deváté. Již ve čtvrté knize *Ústavy* se však dočteme o Platónově pohledu na spravedlnost v *polis*, která je pro téma této práce stěžejní.²⁸

Spravedlnost v polis

Spravedlivá obec je důkladně řešena až v knize čtvrté. Již dříve však můžeme zaznamenat náznaky propojení a závislosti spravedlivého jednotlivce a spravedlivé obce. Například pasáž z druhé knihy říká: „*O spravedlnosti zajisté mluvíme jak při jednotlivém člověku, tak při celé obci? Ovšem.*

Není-li pak obec něco většího než jednotlivý člověk?

Jest.

Snad tedy bude v tom, co jest větší, více spravedlnosti a bude snáze ji poznati.“²⁹

Každá obec, postavená na dokonale pevných a dobrých základech, musí disponovat čtyřmi vlastnostmi – moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost.³⁰

Moudrost obce spočívá ve vědění. To musí být rozmanité a zaměřovat se na obec jako celek, nikoli na jednotlivosti z obecních potřeb.³¹ Jedná se o vlastnost obtížně získatelnou, ke které se nedopracuje každý jeden občan v potřebném rozsahu. To ovšem není překážkou k tomu, aby obec byla dobrou. Podstatné je, aby touto vlastností disponovala vládnoucí vrstva, kterou Platón označuje jako správce. Tato nepočetná skupina stojí v čele obce „*a pro vědění v této obsažené byla by moudrá celá obec přirozeně založená.*“³²

²⁶ PLATÓN, *Ústava*, 335c.

²⁷ PLATÓN, *Ústava*, 338c – 339d.

²⁸ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 63 a 64.

²⁹ PLATÓN, *Ústava*, 368e – 369a.

³⁰ PLATÓN, *Ústava*, 427e.

³¹ PLATÓN, *Ústava*, 428b – 428d.

³² PLATÓN, *Ústava*, 428e.

Dalším znakem dobré obce je statečnost. I statečnost obce se posuzuje podle skupiny občanů, jako je tomu u moudrosti. Konkrétně se jedná o skupinu, která za obec válčí.³³ Tito občané musejí být od mládí řádně vychováni ke svému poslání. Jen pokud se nikdy nenechají zvíkat rozkoší, strachem a žádostivostí a jsou schopni zachovávat správné a zákonné mínění o nebezpečném, lze je nazývat statečnými. Jestliže má obec správně a pevně vychované válečníky, stane se statečnou.³⁴

Uměřenost je třetím rysem Platónovy *polis*. Od pojetí předchozích dvou se však liší. „...tato ctnost nepůsobí takovým způsobem jako statečnost a moudrost, z nichž každá byla obsažena v jedné části obce..., nýbrž prostupujíc veskrze celou obec působí, že v dokonalém souzvuku jsou sladění i nejslabší i nejsilnější i prostřední...“³⁵ Uměřenost je harmonie obce, která na rozdíl od předchozích prostupuje všemi vrstvami společnosti. U jednotlivce se projevuje jako schopnost být „silnější sám sebe“,³⁶ tedy umět nepodléhat „horším“ přirozeným vlastnostem jako je například žádostivost. Naopak uměřené jsou takové osoby, které neustále rozvíjí rozum a správné mínění a dokážou prostřednictvím těchto cností krotit svou horší stránku.³⁷

Ze čtyř v začátku kapitoly jmenovaných vlastností dobré obce nám zbývá spravedlnost. Po rozebrání tříd v obci, jejich úlohy a s přihlédnutím k přirozeným nerovnostem, o kterých se Platón zmiňuje již při rozpravách o vzniku obce, nám vyplyne, co je spravedlností obce. Spravedlnost lze definovat právě jako správné rozdělení obce, pokud každý dělá pro obec to, co je mu určeno a k čemu byl předurčen. Naopak největší škodou, zločinem a nespravedlností obce je „mnohodělnost při těch třech stavech a přestupování z jednoho do druhého“.³⁸

Ženy a děti v polis

Pro úplnost nelze vynechat postavení žen a dětí. Ani na jednu z těchto skupin se nevztahují pravidla rozdělení, která byla podrobně rozebrána v předchozí kapitole. Stojí mimo tyto úvahy. Platón ženy a děti vnímá jako osoby, u kterých nalézáme četné a všelijaké žádosti

³³ PLATÓN, *Ústava*, 429b.

³⁴ PLATÓN, *Ústava*, 430a – 430b.

³⁵ PLATÓN, *Ústava*, 432a.

³⁶ PLATÓN, *Ústava*, 430e.

³⁷ PLATÓN, *Ústava*, 432b.

³⁸ PLATÓN, *Ústava*, 434c – d.

a rozkoše, kterým tyto osoby snadno podléhají.³⁹ To však neznamená, že nejsou nebo nemají být součástí obce.

Děti mají být řádně vychovávány. Toho má být dosaženo tím, že jejich výchovu převezme stát, který zajistí, že proběhne správně. Činnosti, kterým jsou děti učeny, se liší podle toho, k čemu jsou vychovávány, do jaké třídy občanů budou děti v dospělosti zařazeny. Úloha státu má být dokonce tak silná, že žádný člen vládnoucí vrstvy nemá znát své děti a naopak.⁴⁰

I ženy mají v obci svou úlohu na základě své přirozenosti a ani ženám není v Platónově státu odepřena určitá forma vzdělání. Ženy jsou nutné, aby mohlo dojít k plození dětí a aby tím byla zajištěna budoucnost obce. Ani toto se samozřejmě nesmí odehrávat bez kontroly státu. Úkolem vládnoucích je zajistit, aby nejlepší ženy obcovaly s nejlepšími muži a následně se rodily dobré děti. Pro tyto účely Platón stanovuje určitá kritéria, která musí být splněna.⁴¹ Příkladem může být věk žen, které jsou schopné rodit obci dobré děti. Konkrétně ho Platón stanovuje na dvacet až čtyřicet let. Pokud by někdo zplodil děti mimo stanovený výběr, považovala by to obec za hříšné a nespravedlivé provinění.⁴²

Pro dnešního čtenáře se takový pohled na rodinu (resp. popření tohoto institutu), výchovu dětí a vztah a zásahy státu může zdát nemyslitelný. Zcela však zapadá do Platónovy myšlenky o tom, že spravedlivost obce závisí na správném rozdělení občanů a plnění jejich úloh pro obec. Silně odmítavý postoj si tento Platónův pohled získal např. u K. R. Poppera, který ho reflektuje v díle *Otevřená společnost a její nepřátelé*.

2.2.3 Duše

Spravedlnost ve státě úzce souvisí se spravedlností u jejich občanů. U těchto dvou typů spravedlnosti můžeme vidět mnoho paralel. Přímo Platón sám je během dialogu několikrát spojuje. Například v knize čtvrté plynule přechází od objasnění spravedlnosti v *polis* k jednotlivci a jeho duši, když říká: „Nuže, co se nám objevilo tam, přenášejme na jednotlivce...“⁴³ nebo „Tedy také spravedlivý muž nebude se nic lišit od spravedlivé obce, co do

³⁹ PLATÓN, *Ústava*, 431c.

⁴⁰ POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. 2., rev. vyd. Přeložil Miloš CALDA. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 58.

⁴¹ PLATÓN, *Ústava*, 459a – 461e.

⁴² PLATÓN, *Ústava*, 461a.

⁴³ PLATÓN, *Ústava*, 434e.

*samého znaku spravedlnosti, nýbrž bude jí podoben.*⁴⁴ Zásadní roli ve spravedlnosti člověka hraje tedy, stejně jako u obce, uspořádání jednotlivých složek duše.

Obec má skupiny občanů – strážce, válečníky a dělníky. Stejně tak duše má tři složky – racionální, žádostivou a vznětlivou.⁴⁵ Při každé lidské činnosti dochází k aktivaci jiné složky duše.⁴⁶ Žádostivost je velice prudká a silná. Je spojována s jídlem, pitím, pohlavní rozkoši nebo „láskou“ k penězům. Vznětlivost je Platónem charakterizována jako složka duše, která se žene za přemáháním, vítězstvím a slávou. Poslední částí duše je rozum. Ten se stará o nabývání poznání a veškerá jeho snaha směřuje k vědění o pravdě.⁴⁷ U každé osoby může převládat jiná složka duše⁴⁸, ten kdo však nechává zvítězit rozum, je Platónem vyzdvihován nad ostatní.⁴⁹ Spravedlivá duše následně pouze taková, která je dobře uspořádaná a ve které každá část plní svou funkci.⁵⁰

Problematiku duše nalezneme podrobněji rozebranou spíše ve spise *Faidros*. Zde je rozložení částí duše vysvětleno na vozatajovi a jeho koních. Rozum je postaven do pozice vozataje, který má řídit své dva koně (žádostivost, vznětlivost) a určovat tím směr celého útvaru – duše.⁵¹

Správná duše není významná jen pro spravedlivou obec. Platón jí vnímá jako nesmrtelnou⁵² a na rozdíl od zbytku těla je součástí světa idejí. Bez duše není možné poznávat pravou podstatu věcí.⁵³

2.2.4. Občané ve státě a jejich výchova

S určitým dělením občanů ve státě se setkáme již v kapitole věnované spravedlnosti v *polis*. Zde byli občané řešeni spíše z pohledu vlastností správné obce, z pohledu úloh jednotlivých skupin ve státě. To, jak již bylo zmíněno, by se mělo zakládat na přirozené podmíněnosti osob. V modelu *polis* se osoby dělily na vládcy, strážce a rolníky/řemeslníky.

⁴⁴ PLATÓN, *Ústava*, 435b.

⁴⁵ POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítel*. 2., rev. vyd. Přeložil Miloš CALDA. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 88.

⁴⁶ PLATÓN, *Ústava*, 436b.

⁴⁷ PLATÓN, *Ústava*, 580e – 581b.

⁴⁸ PLATÓN, *Ústava*, 581c.

⁴⁹ PLATÓN, *Ústava*, 582b – d.

⁵⁰ VOGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 127 a 128.

⁵¹ PLATÓN, *Faidros*, 246a – 248c.

⁵² PLATÓN, *Ústava*, 611c.

⁵³ VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 58.

V této kapitole se blíže podíváme právě na onu přirozenost ve smyslu rozložení duše. Přesněji řečeno rozdělíme občany ve státě podle toho, jaká složka duše u nich převládá. Z tohoto úhlu pohledu rozlišujeme také tři skupiny. První a nejvyšší z nich je *logistikon* (rozumová složka). V této vrstvě u osob převládá rozumová složka a osoby mají povahu, která miluje učení a moudrost. Ve spravedlivém rozdělení *polis* se analogicky jedná o vládce. *Thymoeidés* (vznešená složka) převládá u osob, které milují vítězství a cti. Můžeme je označit také jako strážce. Poslední vrstva je v obci vždy nejpočetnější a převládá u ní složka žádostivá. Jednotlivci jsou z povahy ziskuchtiví a usilují bohatství. Jedná se tzv. *epithymétokon* (žádostivá složka). Do této vrstvy patří rolníci, řemeslníci nebo obchodníci.⁵⁴ Jak jsem již napsala v předchozí kapitole,⁵⁵ spravedlivá obec je taková, která je správně uspořádaná a kde každý dělá, co je jeho úkolem. Aby bylo možné dosáhnout těchto ideálů, je potřeba, aby byly osoby od útlého věku řádně vychovávány. V tomto ohledu stojí trochu mimo nejnižší vrstva (tedy rolníci, řemeslníci, obchodníci), na kterou se nevztahují tak přísná pravidla, jako na zbylé dvě. Jejím úkolem je zajišťovat základní potřeby obce, poskytovat jí obživu. Je jim umožněno zakládat rodiny a vlastnit majetek, ale jen proto, že se nikdy nemohou účastnit politického života státu, proto se nemohou dostat do střetu zájmů. Odpovídá to i jejich přirozenosti, která jim velí hromadit majetek a toužit po zisku.⁵⁶

Strážci a vládci jsou zprvu vychováváni dohromady. Základem jejich vzdělání je gymnastika pro tělo a múšické vzdělání pro duši.⁵⁷ Dále mají být součástí výchovy také heroické příběhy a báje o historii *polis* a o bozích. Ty, stejně jako zbytek výchovy, mají být pod kontrolou státu a mají být pečlivě vybrány.⁵⁸ Pokud se některý z učenců ukáže jako mimořádně nadaný, dostane se mu dalšího vzdělání a vytrvá-li, stane se vládcem.⁵⁹ Je ovšem potřeba zmínit, že zcela zvláštní roli hrají v *polis* ženy. Jejich postavení je věnována kapitola „Ženy a děti v *polis*“.

⁵⁴ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 128.

⁵⁵ Viz kapitola „3.2.1 Spravedlnost v *polis*“.

⁵⁶ VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 60.

⁵⁷ PLATÓN, *Ústava*, 376e.

⁵⁸ PLATÓN, *Ústava*, 377b – 377c.

⁵⁹ PLATÓN, *Ústava*, 413d – 414a.

2.2.5 Formy vládnutí

Formami vládnutí se Platón zabývá především v knize osmé a na začátku knihy deváté *Ústavy*. V dialogu dochází k rozebírání jednotlivých ústav států a poukazuje se na jejich chyby, kterých by se měla ideální *polis* vyvarovat.⁶⁰ Platón se zde věnuje čtyřem formám vládnutí, které nutně vedou k úpadku *polis* – timokracii, oligarchii, demokracii a tyranii.⁶¹ Kromě toho je v knize osmé zmíněná také aristokracie, kterou Platón vnímá jako nejlepší existující model, čímž vysvětluje, proč se jí v této části nebude zabývat.⁶²

„O tom člověku, který je podoben aristokracii a kterého správně nazýváme dobrým a spravedlivým, jsme již vyložili.“⁶³

V *Ústavě* vytvořená ideální *polis* by svým rozložením nejvíce odpovídala právě aristokracii. Svým způsobem se v aristokracii mělo jednat o vládu nejlepších. Zásadním rozdílem bylo to, že vládcové v aristokracii byli určováni pouze podle svého rodu, nikoli podle nejlepších schopností, jak Platón požadoval.⁶⁴

Jednotlivé formy vládnutí zároveň označují stupně úpadku obce.⁶⁵ Výchozím bodem je právě aristokracie. Timokrace napodobuje v určitých aspektech aristokracii, v jiných zase oligarchii.⁶⁶ Vznikne tím, že dojde k porušení majetkové rovnováhy a k selhání především správců. Pokud vyšší vrstvy přestanou řádně plnit své povinnosti, dojde k párování nevhodných rodičů, následně k zanedbání řádné výchovy a to nakonec povede až k rozbrojům.⁶⁷ Každá nově smíšená (dle Platóna špatně vzniklá) vrstva bude obec směřovat odlišnými směry – jedna skupina k cnosti a starému řádu, druhá spíše k získávání bohatství a nabývání nových statků.⁶⁸ Nakonec se do čela obce postaví vládce timokrat, který má mnoho dobrých vlastností strážce, ale nedosahuje kvalit spravedlivého Platónova vládce.⁶⁹

⁶⁰ PLATÓN, *Ústava*, 543d – 544d.

⁶¹ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 64.

⁶² PLATÓN, *Ústava*, 544e – 545a.

⁶³ PLATÓN, *Ústava*, 544e.

⁶⁴ VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 60.

⁶⁵ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 142.

⁶⁶ PLATÓN, *Ústava*, 546c – 546d.

⁶⁷ PLATÓN, *Ústava*, 546d – 547a.

⁶⁸ PLATÓN, *Ústava*, 547b – 547c.

⁶⁹ PLATÓN, *Ústava*, 549a.

„Jistě pak pro peníze takový člověk v mládí nemá smyslu, ale čím více stárne, stále tím více k nim lne, jednak proto, že v sobě má složku povahy lakomcovy, jednak, že nemá čistého poměru ke cnosti, poněvadž mu chybí nejlepší strážce.

Který? Tázal se Adeimantos.

Rozum, odpověděl jsem, náležitě spojený se stránkou músickou...“⁷⁰

Další nedobrou formou je oligarchie. Jedná se o vládu, kde velikost moci určuje velikost bohatství. K oligarchii poklesne stát timokratický tím, že se každý začne zajímat jen o svůj majetek a prospěch a na úkor bohatství porušuje zákony. Čím více osoba tíhne k bohatství, tím méně cnosti v sobě má. Tyto poměry vedou až k rozkolům mezi vládnoucími, kteří si hledí především svého finančního prospěchu, nikoli prospěchu *polis*. Poté, co se v obci stane vážený pouze majetek, přestává být cnostná a spravedlivá i sama obec.⁷¹ Obyvatelstvo se rozdělí na bohaté a chudé a vzniká v podstatě dvojí společnost, dvojí pravidla, což vede v důsledku k neschopnosti fungování obce dovnitř (zhrouť se dělba práce, chudí nechtějí platit daně...) i navenek.⁷² Bohatá vrstva již nijak neusiluje o prospěch obce jako celku a je lhostejná k bídě chudých. Zároveň si ale vládnoucí skupina uvědomuje nezanedbatelný počet chudých. Ze strachu o vzpouru je odmítají vyzbrojit a vycvičit v boji. Sami však bojovat neumí nebo nechtějí. Takový stav vede k úplné bezzubosti obce vůči jakémukoli nepříteli.⁷³

Tato fáze je neudržitelná. Životní úroveň jedné skupiny stoupá na úkor skupiny druhé.⁷⁴ Chudí již nedokážou dále snášet své podmínky, a proto se vzbouří a násilně převzmou vládu nad obcí. Tím nám podle Platóna vznikne demokracie.⁷⁵

Demokracie se vyznačuje rozsáhlou svobodou, která umožňuje, aby každý dělal jen to, co se mu chce, aby říkal, co chce.⁷⁶ To navozuje zprvu pocit, že *„to jest nejkrásnější ze všech ústav; jako pestré roucho, pestřící se všemi barvami, tak i tato se jeví nejkrásnější, jak se tak pestří všemi povahami a zásadami.“⁷⁷*

Demokracie však zcela popírá přirozenou nerovnost, od které se v Platónově státě odvíjí celé jeho rozdělení a následně i spravedlnost. Například do veřejných politických funkcí se tak

⁷⁰ PLATÓN, *Ústava*, 549b.

⁷¹ PLATÓN, *Ústava*, 550c – 551a.

⁷² PLATÓN, *Ústava*, 551d – 552a.

⁷³ SHEPPARD, David J. *Plato's Republic*. Edinburgh: University Press, 2009, str. 130.

⁷⁴ PLATÓN, *Ústava*, 555d – 555e.

⁷⁵ PLATÓN, *Ústava*, 557a.

⁷⁶ PLATÓN, *Ústava*, 557b.

⁷⁷ PLATÓN, *Ústava*, 557c.

mohou dostat lidé, kteří k tomu nemají žádné předpoklady.⁷⁸ Svoboda, na které demokracie stojí se tak stává i hlavním kamenem úrazu.

Protipólem ideální obce je tyranie. Nespokojená část společnosti postaví do svého čela výrazného, silného vůdce, kterému je bezmezně oddaná. Ten postupně nabývá tak velké moci, že se jí nikdo další nemůže rovnat. V tuto chvíli tak silnému vůdci nezbyde nic jiného, než se stát tyranem. V opačném případě je předurčen k násilné smrti.⁷⁹ Tyran si hledí především vlastních zájmů a vykořisťuje obec, což je zcela v rozporu s Platónovým pohledem na spravedlivou *polis* a myšlenkou, že jednotlivec by měl činit vše pro blaho obce.

⁷⁸ PLATÓN, *Ústava*, 558a – 558c.

⁷⁹ PLATÓN, *Ústava*, 565c – 566a.

2.3 Pojetí státu v Platónových Zákonech

Zatímco *Ústavu* řadíme do děl z období Platónovy zralosti, *Zákony* patří do skupiny posledních děl Platóna. Projevuje se to především tím, že oproti ideálnímu státu vykreslenému v *Ústavě*, dělá Platón určité ústupky ve prospěch skutečného života a skutečně možného fungování *polis*.⁸⁰ *Zákony* pravděpodobně nebyly autorem ani řádně dokončeny. Myšlenky, které chtěl Platón sdělit, jsou sice kompletní, ale jiné prvky ukazují, že nedošlo k závěrečné revizi. Nevíme tedy, zda by nakonec autor ještě určité pasáže neodstranil nebo knihu jinak neupravil.⁸¹ Svůj druhý stát Platón nazývá jako obec Magnétů (neboli „Magnésia“).⁸²

Platón rozhodně neříká, že při vylíčení obce v *Ústavě* pochybil a vytvořil nedobrou představu obce. Obec vylíčenou v *Zákonech* označuje jako druhou nejlepší.⁸³ K utvoření druhé přijatelné obce Platón přistoupil, protože v důsledku svých zkušeností zřejmě pochopil, že dosáhnout ideální obce z *Ústavy* je nemožné, jelikož předpokládá (mimo jiné) dokonalou spravedlnost všech občanů. Podmínky ideální obce nejsou skuteční lidé v běžném soužití schopni naplnit. Jeho „zklamání“ nad lidskou povahou vyjadřuje například slovy:

„... je lidem nutno dávat si zákony a žít podle zákonů, sice by se ničím nelišili od nejdivočejších zvířat. Příčina toho je to, že přirozenost žádného člověka není sama o sobě schopna poznati, co prospívá lidem k občanskému soužití, a kdyby to poznala, aby vždy mohla a chtěla konat, co je nejlepší.“⁸⁴

Dokonalá obec by nepotřebovala zákony, ale fungovala by na základě vlády rozumu (resp. dokonale dobrého a spravedlivého vládce). Vládce je ovšem také člověk a „není, přítel, tak založené lidské duše, která by někdy, když je mladá a neodpovědná, unesla největší na světě vládu, aniž se ve své mysli naplnila největší nemocí, nerozumností, a tím byla v nenávisti u svých nejbližších přátel...“⁸⁵

Není tedy téměř možné nalézt někoho, kdo by byl schopen nepodlehnout hlavním přirozeným motivům – slasti a strasti.⁸⁶

⁸⁰ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 193.

⁸¹ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 235.

⁸² Např. PLATÓN, *Zákony*, 860e nebo 946b.

⁸³ PLATÓN, *Zákony*, 739a.

⁸⁴ PLATÓN, *Zákony*, 874e – 875a.

⁸⁵ PLATÓN, *Zákony*, 691c -691d.

⁸⁶ PLATÓN, *Zákony*, 636d.

Již samotný název díla „*Zákony*“ může napovědět, co bude základním principem, kterému se obec podřizuje. Platón sám úředníky nazývá „sluhy zákonů“ nebo dokonce „otroky zákonů“, čímž vyjadřuje podstatu fungování vztahu zákonů a úředníků.⁸⁷ Platónovy zákony nelze vnímat v kontextu dnešního moderního zákonodárství, tedy jako něco, co se neustále proměňuje, co je ovládáno zákonodárci. Zákony v Platónových očích jsou spíše jakési základní principy, které ztělesňují veškerá dobra, která byla obci dána od bohů.⁸⁸

Platón v *Zákonech* rozebírá také nesprávné formy vládnutí. Podrobnější výklad však provedl již v *Ústavě* a v *Zákonech* se od něj příliš neodchyluje. Z tohoto důvodu nebude tato problematika v této kapitole řešena.⁸⁹

2.3.1 Ustanovení zákonů

Jak již bylo zmíněno, *Zákony* neřeší neurčitou neexistující obec, ale snaží se více řešit problémy fungování již vzniklých a fungujících obcí. To nás nutně vede k otázce, jak zasáhnout do existujícího státního systému a nahradit jeho normy lepšími zákony. Odpověď Platóna je, vzhledem k tomu, co bylo napsáno o formách vlády již v *Ústavě*, překvapivá. Přestože Platón tyranidu považuje za nejhorší možný způsob vlády, k nastolení dokonalých zákonů by byl zákonodárce tyran nejvhodnější. Muselo by se však jednat o osobu kultivovanou.⁹⁰ Po tomto tyranovi Platón požaduje toto: „*budiž mladý, dobré paměti, učenlivý a svou přirozenou povahou statečný a velkoduchý; a o čem jsme již dříve pravili, že se má přidružovat ke všem částem dobrosti, to ať se i nyní přidružuje k tyranově duši.*“⁹¹

K nastolení zákonů je nejvhodnější, jelikož je potřeba jediného člověka, který vše dokáže prosadit. Tato cesta je nejsnadnější a nejrychlejší. Zároveň má být tyran první, kdo zákony dodržuje a tím se stane vzorem pro zbytek obce.⁹² V tomto ohledu tedy Platón značně ustupuje od ideálů vládce a vzniku ideální obce vylíčených v *Ústavě*.

Předpokladem další existence vlády zákonů a dobré zákonné obce je stabilita zákonů. Změna je v *Zákonech* dokonce vylíčena jako jedna z nejnebezpečnějších věcí.⁹³ Dokonce již děti mají být vedeny ke stabilnímu řádu prostřednictvím jejich her. Vytvoření respektu

⁸⁷ PLATÓN, *Zákony*, 715d.

⁸⁸ PLATÓN, *Zákony*, 715d.

⁸⁹ Viz kapitola „3.5 Formy vládnutí“.

⁹⁰ PLATÓN, *Zákony*, 709e – 710a.

⁹¹ PLATÓN, *Zákony*, 709e – 710a.

⁹² PLATÓN, *Zákony*, 711b – 711d.

⁹³ PLATÓN, *Zákony*, 797d – 797e.

k závazným pravidlům již v útlém věku vede k jeho uchování i v dospělosti.⁹⁴ Neměnnost zákonů však nastane až po deseti letech. Platón tuto lhůtu nechává proto, aby veškerá zákonná pravidla byla sledována v praxi a v detailech upravena podle nutnosti. Po deseti letech by již zákony měly být dokonalé.⁹⁵

2.3.2 Občané

Občané jsou zásadním prvkem dobré obce jak v *Ústavě*, tak v *Zákonech*. I *Zákony* vyjadřují myšlenku, že bez řádných občanů není dobré obce. Výchova a vzdělání dětí je tak ústředním zájmem každé společnosti. Stát má tedy zajistit takovou výchovu, která již mladé jedince vede k lásce k tomu, co budou vykonávat v dospělosti. To zajistí i jejich dostatečnou znalost činnosti a podpoří získání potřebných zkušeností.⁹⁶ Dále má výchova směřovat k dobrosti a rozumu. Jestliže je vše učiněno správně, stane se osoba v dospělosti dobrým občanem, který je buď schopen spravedlivě vládnout, nebo se nechat ovládat podle spravedlnosti.⁹⁷ Stát by tedy měl vést děti k respektu k hodnotám, které jsou stanoveny v zákonech.

Dospělí by se měli chovat tak, aby od nich děti „okoukaly“ úctu k zákonům. Značná část je například věnovaná tomu, proč by se měli zralí občané vyvarovat pitkám. Nadměrná konzumace alkoholu vede k větší prudkosti a ztrátě schopnosti ovládnutí sám sebe. Tím se občan dostane na úroveň mentálně nezralého chlapce a stává se z něj špatný občan, který není schopen řádně plnit své povinnosti.⁹⁸

Dále se Platón vyjadřuje k párování občanů a jejich rozmnožování. I to by mělo být činěno s rozmyslem, ve prospěch státu (nikoli jednotlivce) a pod jeho kontrolou. Uzavřít sňatek je povinností.⁹⁹ *Zákony* stanovují nejvhodnější věk pro sňatek na třicátý až pětatřicátý rok u muže. Pokud nedodrží svou povinnost, každý rok mu má být udělena pokuta, jelikož poškozují obec.¹⁰⁰

⁹⁴ PLATÓN, *Zákony*, 797a – 797c.

⁹⁵ PLATÓN, *Zákony*, 772a – 772d.

⁹⁶ PLATÓN, *Zákony*, 643b – 643d.

⁹⁷ PLATÓN, *Zákony*, 643e – 644a.

⁹⁸ PLATÓN, *Zákony*, 645d – 646b.

⁹⁹ PLATÓN, *Zákony*, 773a – 773c.

¹⁰⁰ PLATÓN, *Zákony*, 721b.

Co se občanů dále týká, obec by měla regulovat také jejich celkový počet. K tomu má sloužit již zmíněná kontrola sňatků a porodnosti. Pokud by přesto z nějakého důvodu došlo k přelidnění obce, je možné vytvořit osadu, do které budou přebyteční občané vysláni. Došlo-li by naopak, například v důsledku války či nemoci, k prudkému poklesu obyvatel *polis*, budou osoby z osady opět přijaty zpět do obce.¹⁰¹

Úprava života občanů v *Ústavě* a *Zákonech* vykazuje mnoho shodných prvků. *Zákony* jsou však o něco mírnější co se kontroly a zásahů státu do soukromého života týká. Platón například ustoupil od požadavku na společné vlastnictví všeho, protože to odporuje lidské povaze.

2.3.3 Majetkové poměry v obci

Magnésia má být rozdělena na 5040 dílů, kdy každý díl musí vlastnit jeden podílník. Toto číslo vychází z Platónovy aritmetiky a je ideální, jelikož ho lze dělit prvními deseti čísly, má tedy nejvíce dělitelů jdoucích za sebou. Počet dílů je vhodný pro dělení v různých situacích, je tedy nejvhodnější pro správu obce.¹⁰² Tento počet musí být nutně zachován, a proto bude dědit vždy pouze jediný syn. Pokud by se stalo, že podílník nemá nástupce, bude jeho díl přidělen synovi jiného podílníka, který by po svém vlastním otci nic nedědil (je např. už druhým synem otce). Dcery mají být podle zákona provdány.¹⁰³

Žádný z občanů by dále neměl vlastnit zlato a stříbro. Výjimku by mohla tvořit pouze měna obce. V tomto ohledu má být obec „izolovaná“ od jiných. V Magnésii by nemělo kolovat více druhů měn. Pokud by některý občan přijal cizí platidlo, je povinen ho vyměnit s úřady za měnu obce. Pokud by někdo tato pravidla porušoval, musel by platit pokutu minimálně ve vyšší hodnoty přechovávaných kovů nebo cizí měny.¹⁰⁴

Kromě toho v *Zákonech* nalezneme i jiné (méně významné) podmínky upravující majetek, jako například zrušení věna při uzavírání sňatku.¹⁰⁵ Dále pokud by někdo získal (např. našel, byl „cizincem“ obdarován atd.) více než čtyřnásobek průměrného majetku, musí se úřady postarat o spravedlivé přerozdělení tohoto nadbytku.¹⁰⁶ Tato pravidla mají zajistit, že

¹⁰¹ PLATÓN, *Zákony*, 740d – 741a.

¹⁰² PLATÓN, *Zákony*, 737e – 738b.

¹⁰³ PLATÓN, *Zákony*, 740b – 740c.

¹⁰⁴ PLATÓN, *Zákony*, 742b – 742c.

¹⁰⁵ PLATÓN, *Zákony*, 742c.

¹⁰⁶ PLATÓN, *Zákony*, 744e – 745a.

v obci nebude chudých občanů a zároveň zde nebude existovat přílišné bohatství. Oba extrémy vedou v důsledku pouze k rozkladu obce.¹⁰⁷

2.3.4 Vláda a obsazování úřadů

Správný vládce musí být podřízen zákonům.¹⁰⁸ Respekt k zákonům se také musí kloubit s láskou k moudrosti a rozumnosti. Musí se jednat o osobu, která je co nejlépe schopna odolávat všem slastem a strastem.¹⁰⁹ V tomto ohledu by měla být vzorem pro ostatní spoluobčany. Vládce, který nespĺňuje tyto požadavky, by mohl zneužívat zákony ve svůj prospěch. Došlo by k tomu, že vláda zákonů by byla nahrazena vládou nespravedlivého vládce. Existenci takových zákonů, které slouží ve prospěch jediného a tím pádem v neprospěch obce, Platón nepovažuje za právo.¹¹⁰ I do ostatních úřadů v obci mají být osoby ustanovovány zásadně podle povahových rysů a nikoli podle např. bohatství. Osoby, které se chtějí stát úředníky, musí dokázat své kvality. Prokazují například svou znalost zákonů nebo mravní pevnost a to od dětství až po dobu volby.¹¹¹

V knize deváté nalezneme ustanovení, která bychom dnes mohli označit jako „trestní právo“. V souvislosti s tím Platón počítá také se speciálními úředníky, jejichž úkolem bude především strážit dodržování zákona. Vedle toho se zde také dočteme o soudcích a složení soudů pro projednávání určitých přestupků proti zákonům.¹¹² Účelem těchto funkcí je trestat porušení zákona. Tresty však nemají směřovat ke mstě, ale k poučení a nápravě. V tomto ohledu Platón uznává také to, že některé osoby nejsou schopny se řádně začlenit do společnosti. Pokud soud dojde k názoru, že osoba je nenapravitelná nebo se provinila zvlášť závažným způsobem, má uložit trest nejvyšší – smrt.¹¹³

Strážci zákona mají i jiné funkce, než trestání narušitelů zákonů. Pozice má směřovat také k výchově a vzdělávání v zákonech. Tito muži musí být nadstandardně vzdělání v různých právních a státních systémech a musí rozumět všem druhům dobrosti (statečnost, rozumnost, spravedlnost a moudrost). Starší strážci zákona si mají přibrat vždy jednoho, alespoň třicetiletého muže, kterého vychovávají k pokračování ve své funkci. Pro řádné

¹⁰⁷ PLATÓN, *Zákony*, 744a – 744e.

¹⁰⁸ PLATÓN, *Zákony*, 715d.

¹⁰⁹ PLATÓN, *Zákony*, 711 – 712a.

¹¹⁰ PLATÓN, *Zákony*, 715c – 715d.

¹¹¹ PLATÓN, *Zákony*, 751c – 751d.

¹¹² PLATÓN, *Zákony*, 855d.

¹¹³ PLATÓN, *Zákony*, 854d – 855a.

ustanovení a zachování zákonů mají také vytvořit tzv. noční shromáždění. To se má konat za úsvitu a jeho členy se stanou nejstarší strážci zákona.¹¹⁴ Účelem tohoto útvaru je především zachovávání zákonů a znalost jejich cíle (cnost).¹¹⁵ Jejich funkcí je například přijímání občanů, kterým bylo dovoleno vycestovat, zjišťování, jakých dosáhli poznatků a zda nebyli morálně zkaženi.¹¹⁶ Dále také zajišťují nápravu občanů, kteří se provinili proti bohům. Dělají tak prostřednictvím vzdělávání, výchovy a kontroly každodenního života provinilce.¹¹⁷

2.4 Shrnutí

V obou dílech, které Platón věnoval své představě státu, nalezneme mnoho podobných institutů. Základy státu jsou shodné. Obě koncepce předpokládají důsledné rozdělení občanů a jejich rolí. V přechodu od *Ústavy* k *Zákonům* se nemění ani pohled na morální zásady občana, které mají být vštěpovány od útlého věku. Platón také v obou případech počítá se silným postavením státu, který zásadním způsobem zasahuje do soukromí občanů. Výrazná je také Platónova představa toho, že by se občan měl vždy podřídit vyššímu dobru, které vidí právě ve prospěchu společnosti jako celku. Zásadním rozdílem je svrchovaný prvek. Zatímco v dřívější *Ústavě* má dojít k vládě jakéhosi osvíceného, moudrého, dokonale spravedlivého filozofa, v pozdějších zákonech na takovou postavu přestává Platón spoléhat. Spravedlnost obce vkládá do rukou spravedlivě vytvořených a pevných zákonů, které budou stát nad vším a nad všemi v obci. V Zákonech také nalezneme větší množství konkrétních závazných a vynutitelných norem, případně sankcí za jejich porušení. Dalo by se říci, že mohou více sloužit jako „příručka“ správného občana. *Ústava* tyto otázky řeší méně a zaměřuje se více na „technické“ fungování obce (jak má obec vypadat, jak jí rozdělit, jak dlouho má kdo vládnout). Změny vnímání obce můžeme zřejmě připisovat událostem z autorova života. Konkrétně narážím na jeho politické neúspěchy a nenaplněné touhy o vytvoření ústavy pro konfederaci řeckých měst proti Kartágu.¹¹⁸ Autor se zřejmě lépe seznámil s praktickým fungováním různých vlád a obcí a pochopil, že jeho ideální *polis* není snadno a univerzálně aplikovatelná.

¹¹⁴ PLATÓN, *Zákony*, 961a -966b.

¹¹⁵ PLATÓN, *Zákony*, 960e – 961a

¹¹⁶ PLATÓN, *Zákony*, 951d – 952d

¹¹⁷ PLATÓN, *Zákony*, 909a – 909b

¹¹⁸ Blíže viz kapitola „2. Platón“.

3. Aristotelés

Aristotelés se narodil v roce 384/383 př. Kr. jako syn královského lékaře. Jako mladík odchází do Athén a stává se zde členem Akademie. Dalších dvacet let je díky tomu v téměř neustálém kontaktu s Platónem, kterého zastihl v době rozvoje jeho pozdějších myšlenek. Přestože se Aristotelova filozofie později od té Platónovy odlišuje, v době působení obou v Akademii se museli v názorech shodovat. Usuzujeme tak z toho, že by Platón zřejmě netrpěl svého odpůrce ve své Akademii a také z pozitivních vyjádření, které Aristotelés směřoval na Platónovu adresu. Největší stopu v Aristotelovi zanechalo učení o metafyzice a náboženství.¹¹⁹

Po Platónově smrti v roce 348/347 př. Kr. odchází z Akademie do Assuá, kde začíná rozvíjet vlastní myšlenky. Po několika málo letech je pozván na dvůr Filipa Makedonského, aby se ujal výchovy jeho syna. Výchova později velice významného vládce mu pomohla získat prestiž a věhlas. Poté, co Alexandr Veliký usedl na trůn, Aristotelés královský dvůr opouští. S vládcem si však dále udržoval dobré vztahy, které značně ochladly, až když Aristotelés začal nesouhlasit s názory Alexandra Velikého na Řeky. V roce 335/ 334 př. Kr. se Aristotelés vrací do Athén a zakládá vlastní školu, která proslula tím, že výuka probíhala při chůzi pod krytým sloupořadím. Tato škola, známá jako Lyceum, byla o něco vyspělejší, než ta Platónova a dala by se označit spíše za určitou formu vědeckého institutu. Po smrti Alexandra Velikého musel Aristotelés odejít z Athén. Makedonie a Athény mezi sebou měly mnoho válečných konfliktů a nakonec byly Athény Alexandru Velikému zcela podrobeny. Vzhledem k Aristotelově blízkým vzbám jak k Makedonii, tak k samotnému vládcu, nebylo možné, aby v Athénách dále zůstal. Odebírá se tedy na Chalkidické v Euboi, kde žil v domě po své matce až do konce života v roce 322/321 př. Kr.¹²⁰

Aristotelés přispěl svou činností mnoha oborům. Z pohledu filozofie se zabýval například logikou, metafyzikou, etikou, politikou, ale mimo to se věnoval také zkoumáním přírody a jiného. Byl také systematik a snažil se vymezit hranice jednotlivých oborů a otázku

¹¹⁹ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filozofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 357 a 358.

¹²⁰ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filozofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 358 – 360.

jejich autonomie vůbec.¹²¹ Tuto problematiku vyřešil třemi vědními kategoriemi – teoretické disciplíny (logika, fyzika), produktivní disciplíny (umění) a praktické disciplíny (filozofie). Politiku Aristotelés staví v žebříčku věd velice vysoko, považuje jí za královskou vědu.¹²²

¹²¹ GRAESER, Andreas. Řecká filosofie klasického období. 1. vyd. Přeložil Miroslav Petříček. Praha: OIKOYMENH, 2000, str. 275.

¹²² CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. Úvod do studia politické vědy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 26.

3.1 Aristotelovo pojetí státu v Politice

Na rozdíl od Platóna, Aristotelés svou filozofii státu předává ve formě souvislého výkladu, nikoli ve formě dialogů. *Politika* jsou texty, ve kterých nalezneme autorovy názory na fungování státu, které jsou častokrát vysvětleny prostřednictvím příkladů. Aristotelés se také vyjadřuje k tomu, jak by stát vypadat neměl. Odkazuje také na Platóna, z jehož filozofie vybírá spíše to, s čím nesouhlasí. Následně tyto „špatné“ názory podrobuje kritice a zároveň vysvětluje, proč s nimi nesouhlasí. Činí tak přestože byl původně Platónovým přívržencem a žákem, jak jsem již napsala v předchozí kapitole. *Politika* je dílo, které pro dnešní čtenáře představuje mnoho obtíží. Je tomu tak především kvůli tomu, že kniha je zcela zjevně nekompletní, což lze dovodit z toho, že jednotlivé texty na sebe častokrát vůbec nenavazují, nepokračují. Kromě toho je v textu například mnoho slepých odkazů.¹²³

3.1.1 Společnost

Aristotelés člověka označuje jako „zoon politikon“, tedy tvora, který je ze své podstaty společenský a jeho přirozeností je se sdružovat.¹²⁴ Odmítá představu toho, že lidi vede k utváření společenství pouze nutnost uspokojovat potřeby, na které sami nestačí. I bez neexistence neschopnosti obstarat potřeby tak efektivně, by lidé měli nutkání se spojovat a být ve vzájemném kontaktu. Obec je pro každého útvar, který umožňuje jeho dobrý život a poskytuje mu možnost rozvinout se.¹²⁵ Lidé tedy nejprve vytvoří úzkou skupinu – domácnost. Domácnosti se dále spojují a vzniká dědina. Z více dědin pak vzniká obec, která představuje dovršenou a dokonalou společnost.¹²⁶ „Proto každá obec zrovna jako původní společnosti jest útvar přirozený.“¹²⁷

Aby obec mohla dobře fungovat, musí být vhodně uspořádána. Aristotelés uznává dělení osob na vládnoucí a ovládané. Obě skupiny však musí mít mravní ctnost. „Druh“ a „úroveň“ mravnosti pak záleží na postavení, které osoba v obci zastává. Toto rozdělení na vládnoucí a ovládané, je podle Aristotela přirozené, jelikož i v duši máme dvě složky – jednu

¹²³ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 45.

¹²⁴ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. Úvod do studia politické vědy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 116.

¹²⁵ MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 9.

¹²⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1252b15 – 1252b30.

¹²⁷ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1252b30.

rozumnou, která vládne a druhou nerozumnou, která se nechává ovládat.¹²⁸ Co se hierarchických vztahů vládnutí týká, shoduje se Aristotelova teorie s některými axiomy vládnutí u Platóna. Konkrétně:

1) Rodiče musejí vládnout dětem

2) Páni musejí vládnout otrokům

Kromě těchto dvou přidává Aristotelés ještě třetí, který Platón přímo do svých axiomů nezařazuje, ale jistě by s ním souhlasil. Teze zní: „Muži musí vždy vládnout ženám“.¹²⁹

Obec má být především cnotná a řádná. To zajistí vhodná výchova (především) dětí, které se následně stávají občany.¹³⁰

Spravedlnost ve společenství

„Spravedlnost však jest podstatnou složkou občanského soužití; neboť právo je řád občanského společenství; a právo rozhoduje o tom, co jest spravedlivé.“¹³¹

Spravedlnost je podle Aristotela nejvyšší cností a veškerý společenský život jí musí být podřízen.¹³² Nástrojem spravedlnosti jsou zákony, které objektivně určují, co je spravedlivé a co nikoli. Spravedlnost zahrnuje veškeré mravní principy, které mají přirozeně řídit vzájemné chování lidí ve společenství.¹³³ Pokud bychom se chtěli blíže zabývat Aristotelovým pohledem na spravedlnost, museli bychom opustit *Politiku* a otevřít *Etiku Nikomachovu*. Zde autor například ztotožňuje spravedlivé jednání s jednáním v souladu se zákonem.¹³⁴ Zákony se, stejně jako obec sama, vyvinuli od nejmenších jednotek až po pro celou obec platné a závazné normy. Tedy předchůdcem zákonů byla pravidla, která hlava rodiny (muž) stanovila svým potomkům a ženě.¹³⁵

3.1.2 Občané

Každá obec je tvořena občany. Rozhodně ovšem neplatí, že každý, kdo se nachází v obci, je občanem. Zároveň podle Aristotela neexistuje ani jeden druh občana, protože

¹²⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1259b20 – 1260a15.

¹²⁹ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 340.

¹³⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1260b10 -1260b15.

¹³¹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1253a35.

¹³² ARISTOTELÉS, *Politika*, 1283a35 – 1283a40.

¹³³ MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 23.

¹³⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*, 1129b11 – 1129b14.

¹³⁵ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1252b15 – 1252b20.

občanství souvisí se cností a ta se váže na zřízení obce. Zřízení obce není jednoho druhu a proto ani občanství není univerzální.¹³⁶

Pobyt v obci tedy není určující. Otrok nikdy není občanem, přestože celý život prožije v obci. Občanstvím nedisponují ani tzv. metoikové¹³⁷, kteří se podíleli dlouhodobě na fungování společnosti. Ti sice mohou získávat určitá práva, ale vždy pouze na základě smluv nebo obdobných institutů, nikoli „automaticky“ prostřednictvím občanství.¹³⁸ Občan je v *Politice* definovaný pouze jako osoba, která má účast na vládě a soudu. Účast na vládě chápe Aristotelés širěji a pro účely občanství do ní zahrnuje také výkon veřejných úřadů, které sice přímo nerozhodují, ale podílí se na fungování obce.¹³⁹ Plnohodnotnými občany tak nejsou ani děti, ani starci.¹⁴⁰ Dítě se může stát občanem státu jen za předpokladu, že oba rodiče jsou občany téhož státu. Pokud je občanem pouze jeden rodič, dítě se občanem nestane.¹⁴¹ Za povšimnutí jistě stojí to, že Aristotelés svým vymezením veřejných funkcí v podstatě rozděluje státní moc do tří složek – zákonodárná, výkonná a soudní.

Jak již bylo zmíněno, občanská cnost se váže na zřízení obce. Musí jí disponovat každý správný občan. Tento druh cnosti však není totožný se cností dobrého člověka. Cnost dobrého člověka je, na rozdíl od té občanské, jediná a dokonalá.¹⁴² „*Jest tedy zjevno, že řádný občan může nemít cnost, z jejíhož hlediska je muž řádný.*“¹⁴³ Posledním druhem cnosti je cnost vládce. Ta je stejná jako cnost dobrého muže, ale neshoduje se se cností občanskou. U vládce je vždy nutné, aby byl rozumný a dobrý, což občan být vždy nemusí. Obyčejný občan má především umět poslouchat a vladař musí umět i ovládat.¹⁴⁴

Každý občan má ve státě svou úlohu, kterou musí řádně vykonávat, aby za prvé obec dobře fungovala, za druhé aby osoba byla dobrým občanem. Aristotelés klade velký důraz na přirozenost a tak není divu, že i v tomto případě hraje svou roli. Každá osoba je od přírody jinak zdatná, v každé duši převládá jiná složka. Schopnosti osoby se liší také například na

¹³⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1276b20 – 1276b35.

¹³⁷ Skupina obyvatelstva, která byla na rozdíl od otroků osobně svobodná. Byla jim však přiznána minimální práva, v mnohých jednáních museli mít zástupce, který byl občanem. Typicky se jednalo např. o obchodníky, kteří měli jiné státní občanství.

¹³⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1275a5 – 127515.

¹³⁹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1275b25 – 1275b35.

¹⁴⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1275a10 -1275a20.

¹⁴¹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1275b25.

¹⁴² JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 458.

¹⁴³ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1276b35.

¹⁴⁴ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1277a10 – 1277a30.

základě věku, pohlaví, rasy. Vládce se vyznačuje tím, že má plnou dianoetickou¹⁴⁵ zdatnost, ostatní osoby nebudou dosahovat všech těchto cností. Další skupinou jsou zdatnosti etické,¹⁴⁶ kterými do určité míry opět disponuje každý, ale málo kdo má všechny a v „plné síle“. V tomto ohledu jsou přirozeně slabší ženy. Do přílišných detailů tuto teorii Aristotelés nevypracoval (nebo přesněji řečeno nerozpracoval jí v části jeho díla, které se nám dochovalo). Z jeho myšlenek však vyplývá, že dokonale uspořádaná *polis* je taková, jejíž reprezentativní složku představují výhradně muži, u kterých se projeví všechny složky zdatnosti. Z této privilegované skupiny se jen nejlepší stane vládcem. Zbytek společnosti je předurčen k tomu, aby tyto vládnoucí poslouchal.¹⁴⁷

3.1.3 Druhy ústav

V Aristotelově době existovalo mnoho různých státních zřízení. Tyto *polis* se od sebe lišily ústavním řádem. Jako kritérium rozdělení autor v *Politice* stanovuje uspořádání ve vztahu k různým úřadům, především k nevyšším (vládě) a dále ohled vládnoucích na obecný zájem. Na základě toho rozděluje Aristotelés dvě skupiny ústav – spravedlivé a převrácené. Do první kategorie zařazuje království, aristokracii a politeu.¹⁴⁸ Protipólem těchto tří ústav jsou tyranie, oligarchie a demokracie.¹⁴⁹

Království a tyranida

Jako první se v *Politice* dozvídáme o království. Existuje několik druhů království. Definice první z nich je zjevně inspirován Spartou a jejím pojetím krále. Královská moc zde není neomezená, naopak je značně okleštěná na vojenské záležitosti a náboženské obřady. Jedná se tedy spíše o doživotní vojevůdcovství.¹⁵⁰ Zároveň svrchovanou mocí v tomto druhu jsou zákony, nikoli pouze vůle vládnoucího muže.¹⁵¹

¹⁴⁵ Vědění, umění, moudrost, rozumnost.

¹⁴⁶ Odvaha, uměřenost, spravedlnost.

¹⁴⁷ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 353 a 354.

¹⁴⁸ Označení pro timokracii; Jako timokracii toto zřízení nazývá v *Etice Nikomachově*, v *Politice* volí „mírnější“ označení; MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 97.

¹⁴⁹ VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 360 a 361.

¹⁵⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1285a – 1285a15.

¹⁵¹ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 563.

Druhý druh je království typické pro barbary. Tento druh se mísí s tyranidou. Vládce je despotický, ale i přesto ho jeho poddaní chovají v úctě a chrání ho. Na tyranidu si barbaři zásadně nijak nestěžují, což Aristotelés připisuje jejich přirozené otrocké povaze. Titul krále je na rozdíl od „spartánského typu“ zásadně dědičný (v první typu je možné v určitých obcích krále volit).¹⁵² Barbarská království jsou na rozdíl od klasických řeckých tyranid stálá. Zajišťuje to zákonnost dědičného titulu.¹⁵³

Dalším druhem je království starých Hellénů neboli aisymnété. Jedná se v podstatě o volenou tyranidu. Lid zvolí osobu, které dá do rukou veškerou moc. Takový panovník může vládnout buď doživotně, nebo pouze na neurčité období, které je ohraničeno vznikem a vyřešením naléhavé situace.¹⁵⁴ O aisymnété mluví autor v minulém čase, jelikož již v jeho době bylo spíše minulostí. Stejně je tomu u čtvrtého druhu.¹⁵⁵

Tím je tzv. království herojské doby. Tato společnost se zakládá na dobrovolném poddanství, které je založeno zákonem. Královský titul je zde dědičný, nicméně král vládne s vůlí lidu. Herojské království nevykazuje znaky tyranidy, jelikož král zásadně vykonával své poměrně široké funkce ve prospěch lidu.¹⁵⁶

Pravomoci byly postupně zužovány. Dělo se tak buď zcela dobrovolně, nebo na nátlak lidu. Nakonec králi zbyde tak malá moc, že už nelze mluvit o království v pravém slova smyslu. Vývoj této ústavy zcela odpovídá typickému historickému vývoji od vzniku království až po jeho zrušení.¹⁵⁷ Stejný model můžeme vidět i o mnoho staletí později, kdy dochází k oslabování absolutistických monarchií, které ve většině případů vedlo až k úplnému přetvoření státního zřízení.

Poslední druh je v *Politice* jen krátce zmíněn až v samém závěru části pojednávající o království. Aristotelés pro vysvětlení používá dvě přirovnání. 1) „*Když o všem rozhoduje jeden, jako například každý národ a každá obec rozhoduje o svých veřejných záležitostech.*“¹⁵⁸

¹⁵² ARISTOTELÉS, *Politika*, 1285a15 – 1285a25.

¹⁵³ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 563 a 564.

¹⁵⁴ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1285a30 – 1285b5.

¹⁵⁵ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 564.

¹⁵⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1285b5 – 1285b20.

¹⁵⁷ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 565.

¹⁵⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1285b30.

Neboli jedna osoba má svrchovanou moc nad vším, stejně jako má moc obec nad společnými záležitostmi.

2) Tento druh je uspořádán podle hospodářského umění.¹⁵⁹

Pátý a paradoxně nejméně řešený druh království je ze všech nejvýznamnější a jediný relevantní jako zřízení absolutního království.¹⁶⁰

Aristokracie a oligarchie

Dalším typem obce je aristokracie. Ta se vyznačuje vládou svobodných, cnostných mužů, kteří se ohlížejí na společný zájem.¹⁶¹ Tito muži by neměli být jen dobří, ale mělo by se jednat o nejlepší z dobrých. V dobře fungující aristokracii by se cnost dobrého občana měla slučovat se cností dobrého muže. I u aristokracie rozlišuje Aristotelés několik typů.

První druh vznikne, pokud se aristokracie (s důrazem na cnost) smísí s bohatstvím, jak se stalo například v Kartágu. Pokud se místo bohatství přidají k aristokracii prvky demokratické svobody, vznikne další druh. Posledním typem aristokracie jsou zřízení, které tíhnou spíše k oligarchii.¹⁶² Do své zvrácené formy, tedy oligarchie, se aristokracie převáží, pokud nad cností převáží majetkový prospěch. Pak nastane vláda úzké skupiny bohatých.¹⁶³ I oligarchie má „vývojové“ stupně. Nejhorším z nich je tzv. *dynasteia* neboli vláda jediného mocného rodu, který dědičně zastává všechny zásadní úřady.¹⁶⁴

Politeia a demokracie

Třetí spravedlivou ústavou je *politeia*. Jedná se o takové zřízení, kde správu obce vykonává větší množství osob ve veřejném zájmu.¹⁶⁵ Podle Aristotela je to směsice oligarchie a demokracie, kde silnější prvky jsou ty demokratické. Pokud by převážili prvky oligarchické, stane se obec spíše aristokracií.¹⁶⁶ Demokracie je zvrácená *politeia*. Demokratická ústava je špatná, jelikož se jedná o vládu, která se ohlíží na prospěch chudé většiny, ale nemá za cíl

¹⁵⁹ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 565 a 566.

¹⁶⁰ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 563.

¹⁶¹ BALOT, Ryan K. *Greek Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, str. 245.

¹⁶² ARISTOTELÉS, *Politika*, 1293b5 – 1293b20.

¹⁶³ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. VIII, 12, 1160b10 – 1160b20

¹⁶⁴ MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 93.

¹⁶⁵ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1279a35.

¹⁶⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1293b30 – 1293b40.

dosahování obecného prospěchu.¹⁶⁷ Demokracie se vyznačuje vládou většiny a především svobodou. Problémem je, pokud lidé začnou svobodu chápat vyhraněně tak, že si každý může dělat, co chce.¹⁶⁸ Takové pojetí popírá hlavní hodnotu obce a to je obecný zájem. Přesto Aristotelés považuje demokracii za nejlepší ze špatných ústav. Nejméně se totiž odklání od správné formy.

Ani demokracie není jednoho typu. Základem je rovnost, rovné podílení se na moci. Demokracie se od sebe však mohou lišit tím, že omezí přístup k úřadům na základě určitých kritériích. Ta mohou být různá, například potřebné minimální jmění nebo bezúhonnost. Ve všech těchto formách však nad všemi úřady stojí zákon.¹⁶⁹ Nejhorší je situace, kdy se „vláda většiny“ realizuje doslova. Svrchovanou mocí je množství osob, které vládne svémocně bez ohledu na zákony.¹⁷⁰ V tomto případě se může bavit až o druhu tyranidy.

3.1.4 Nejlepší zřízení obce

Svou relativně nejlepší obec Aristotelés představuje v VII. a VIII. knize *Politiky*. Nejsou to však jediné dvě knihy, kde se o ní dozvídáme. Již například na konci knihy III. Aristotelés „ohlašuje“ následující zkoumání nejlepší obce. Jeho pojetí obce se liší od toho Platónova. Aristotelés nepředstavuje jedinou možnou dokonalou *polis*, která by byla vyvrcholením celé jeho politické teorie. Přesto je zřejmé, že se Aristotelés nechal inspirovat Platónem a především jeho *Zákony*, jelikož se knihy VII. a VIII. drží vzoru, jak vytvořit pravidla obce, který poprvé vidíme právě v *Zákonech*. Je dokonce možné, že tato část *Politiky* byla původně samostatným dílem, které se až později zařadilo mezi ostatní texty, zabývající se obdobou problematikou.¹⁷¹ Problémem VIII. knihy je fakt, že je náhle utnuta při výkladu o hudebním vzdělání. Tato kniha měla buď pokračování, které se nám nedochovalo, nebo zůstala autorem nedopsaná. Na to mimo již zmíněného ukazuje také fakt, že v VIII. knize nalezneme odkazy na pozdější podrobnější výklad, který se již nikde dále nevyskytuje. Aristotelés výklad o nejlepší

¹⁶⁷ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1279b5 – 1279b10.

¹⁶⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1310a25 – 1310a35.

¹⁶⁹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1291b40 – 1292a10.

¹⁷⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1292a5.

¹⁷¹ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 337 – 339.

obci pojmul jako kritickou studii, nikoli jako Platón v *Ústavě* „sněním“ o ideální božské obci, která měla k některé z reálně existujících v mnohém daleko.¹⁷²

Přestože autor sám v předchozích částech *Politiky* rozlišil několik forem vládnutí, svou nejlepší obec nezařadil pod žádnou z nich. Učinil tak zcela záměrně. Platón se tomu ve svých *Zákonech* také vyhnul a Aristotelés se pravděpodobně inspiroval. Důvod je jednoduchý. Autoři chtěli dát najevo, že jejich teorie stojí mimo existující spory o vládu.¹⁷³

V knize VII. *Politiky* se nejprve mluví o nejlepším/ nejžádanějším životě. Ten by měl být cílem dobré obce. A obráceně – nejlepší obec se pozná podle dobrého života občanů.¹⁷⁴ Správný občan by měl být především cnostný a uměřený. Jedině pak dosáhne blaženého a dobrého života.¹⁷⁵ Nesmíme opomenout také přirozenost. Nutným předpokladem cnostného člověka je za pravé narodit se vůbec jako člověk. Každá osoba má následně vrozené vlastnosti. Mnohé se dají vytrénovat zvykem, stejně tak se však dají zdegenerovat. Člověk je, na rozdíl od ostatních živočichů, obdarován ještě rozumem, který by měl vždy poslouchat. Významnou roli následně sehraje výchova, která je důležitým úkolem obce.¹⁷⁶ „*Obec je však ctnostná tím, že ctnostní jsou občané, kteří mají účast v její správě.*“¹⁷⁷

Obec i jednotlivec by měli mít také vyrovnané majetkové poměry, neboť honba za bohatstvím a mocí jsou příliš nízké cíle jak pro obec, tak pro individuuum.¹⁷⁸ To odpovídá Aristotelově přesvědčení o tom, že střed je v mnohém nejlepší.¹⁷⁹

V duchu této myšlenky by nejlepší obec měla mít také početnou a silnou střední vrstvu. To pomůže zabránit extrémním „výstřelkům“ jedné nebo druhé společenské škály.¹⁸⁰ Střed je vhodný pro všechno obyvatelstvo, jelikož ho mohou všichni dosáhnout a střední třída se nejspíše nechá ovládat rozumem. Takové osoby také přílišně nebaží po moci a úřadech,

¹⁷² VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022, str. 374 a 375.

¹⁷³ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 342.

¹⁷⁴ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1323a15 – 1323a20.

¹⁷⁵ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1323b20 – 1323b40.

¹⁷⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1332a35 – 1332b10.

¹⁷⁷ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1332a30 – 1332a35.

¹⁷⁸ MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 113.

¹⁷⁹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1295b – 1295b5.

¹⁸⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1295b35 – 1296a5.

ale zároveň se správě obce nijak nevyhýbají. Příliš bohatí jsou nepodmaniví, zhýčkaní a neposlušní, nejchudší zase mají potřebu jiným podlézat a chovají se až otrocky.¹⁸¹

Dále je dobrá obec definována soběstačností. Tu zajistí potřebný počet obyvatel, velikost území, ale také dobře zvolená poloha. Těmto tématům je také věnováno několik samostatných podkapitoly knihy VII. *Politiky*.

Aristotelés nestanovuje přesný počet obyvatel, který musí mít ideální obec. Přichází pouze s myšlenkou, že dobrá obec neznamena největší obec. Počet obyvatel musí být přiměřený, tak aby byl zajištěn chod obce a potřeby osob v ní žijících. Zároveň nesmí dojít k přelidnění a situaci, kdy vysoký počet obyvatel poškozují obec a způsobuje bídu. Kromě toho je nutné, aby v populaci bylo potřebné zastoupení řemeslníků, obchodníků, správců, ale také otroků.¹⁸² Ideálního stavu má být dosaženo tak, že obec bude zákony základně regulovat manželství, plazení dětí a významným způsobem následně zasáhne do výchovy. Mužská plodnost musí skončit sedmdesátým rokem, ženská již o dvacet let dříve. Manželství by neměly uzavírat příliš mladé osoby. Ideální věk pro sňatek je u žen od osmnácti let, u mužů od sedmatřiceti. Věkové hranice nejsou stanoveny náhodně. Aristotelés je vypočítává na základě přirozeného mentálního a fyzického vývoje. Například zjistil, že rodičky mladší osmnácti let, mnohem častěji zemřou při porodu než rodičky starší.¹⁸³

Dalším kritériem je rozloha a umístění obce. Místo pro vznik obce musí být zvoleno tak, aby přírodní podmínky zajišťovaly dostatek potravy, surovin pro výrobu nebo také chránily obec před krutostmi přírody nebo nepřáteli.¹⁸⁴ Případně má být snadné chybějící zdroje do obce dovést. Rozloha pak opět zastává myšlenku „zlatého středu“. Příliš velká obec by se mohla jednoduše stát cílem nepřátel a nebyla by schopna se ubránit. Příliš malá obec by znamenala „vězení“ pro obyvatelstvo a mohla by znemožnit dosahování účelu obce. Území musí být tedy dost velké, aby zvládlo naplnit cíle obce, zároveň však musí být možné ho jednotně spravovat a dohlížet na něj. Tvar obce záleží na konkrétních podmínkách. Měl by být stanoven po domluvě jednotlivých úředních složek státu, především s vojvodci.¹⁸⁵

¹⁸¹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1295b5 – 1295b25.

¹⁸² ARISTOTELÉS, *Politika*, 1326a5 – 1326a35.

¹⁸³ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1335a10 – 1335a30.

¹⁸⁴ MULGAN, Richard. Aristotelova politická teorie. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998, str. 117.

¹⁸⁵ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1326b35 – 1327a5.

3.2. Kritika Platóna

Již bylo zmíněno v úvodu části o Aristotelovi, že tento myslitel byl Platónovým přívržencem a také žákem. V mnohém se u Platóna inspiroval a v mnohém ho jistě obdivoval. Přesto však dokázal zaujmout kritické stanovisko k dílu svého učitele. V *Politice* tak nalezneme několik přímých odkazů na Platóna a jeho dílo a negativní hodnocení myšlenek tohoto filozofa.

Již v druhé knize *Politiky* zaujímá Aristotelés nesouhlasné stanovisko proti Platónově ideální obci. Nejprve rozebírá chyby v *Ústavě*, později také v *Zákonech*. Obecně (jak již názvu jednotlivých podkapitol *Politiky* vyplývá) Aristotelés striktně nesouhlasí s Platónovým komunismem a snahou o dokonalou jednotvárnost obce. Aristotelés klade důraz na přirozenost, která s sebou přináší také rozdílnost. Obec se skládá z domácností a ty zase z jednotlivců. Každá domácnost má odlišné jednotlivce, takže žádné dvě domácnosti nemohou být stejné. To způsobuje také různorodost obce samotné. Snaha o naprostou jednotnost podle Aristotela povede jen ke zničení obce.¹⁸⁶

Problematicky vnímá Aristotelés společné vlastnictví žen a dětí. Argumentuje dvěma základními hledisky – není to možné a není to dobré.

Pro první skupinu mluví například přesvědčení, že každý dává více péče tomu, co je skutečně jeho a méně tomu, co je společné.¹⁸⁷ Dále také: „říkat „můj“ o tisíci domnělých „synech“ znamená říkat „můj“ společně s tisícem dalších otců, navíc pokaždé s pochybností, zda je vůbec možné, aby to byl můj syn.“¹⁸⁸ Vhodnější je, když dochází k rozlišování pokrevních a právních příbuzenství, příslušnosti ke stejnému kmeni. Platónova myšlenka společných dětí, žen a anonymity rodičů a dětí ztroskotá opět na přirozenosti. Rodiče předávají svým dětem genetické informace, které se projeví ve vzhledu, ale také třeba povaze. Děti jsou tak podobné rodičům, svým sourozencům a jiným pokrevně příbuzným.¹⁸⁹

Skupina argumentů, které dokazují, že Platónův model není dobrý, obsahuje za prvé tvrzení, že by docházelo k častým křivdám mezi příbuznými. Důvodem je právě neosobní vztah a neznalost. Vymizela by také vyšší míra tolerance a snadné odpouštění, které běžně příbuzné

¹⁸⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1261a15 – 1261a25.

¹⁸⁷ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 256 a 257.

¹⁸⁸ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 258.

¹⁸⁹ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 258 a 259.

osoby uplatňují.¹⁹⁰ Dále autor v *Politice* kritizuje například také milostné a ostatní podobné styky, ke kterým by mohlo dojít i mezi otcem a synem, přestože je to obecně považováno za nevhodné.¹⁹¹

Pozitivně se Aristotelés nevyjadřuje ani ke společnému jmění. Hlavní kámen úrazu vidí v tom, že někteří lidé jsou pracovitější a řádnější. Tato skupina osob by pracovala na společném mnohem více než jiní a neplynuly by jim z toho žádné výhody. Vhodnější je soukromé vlastnictví, ze kterého následně majitel poskytne určitou část ve prospěch společnosti. Tím se předejde sporům mezi „pilnějšími“ a „línějšími“ občany.¹⁹²

Stát v Platónových *Zákonech* hodnotí Aristotelés o něco pozitivněji, jelikož se více přibližuje možné realitě. I v tomto díle se mu však mnoho věcí nelíbí. Platón sice začíná novým výkladem o „jiné“ *polis*, oklikou se však vrací k totožným premisám, které uvedl již v *Ústavě*. Dialog v *Zákonech* označuje Aristotelés jako hloubavý, zdaleka ne vždy však správný.¹⁹³ Při tvorbě zákonů „Platónův zákonodárce“ dostatečně nepřihlíží k území obce, občanům a okolní krajině a sousedním obcím. Aristotelés je však přesvědčen, že bez zohlednění těchto faktorů nelze vytvořit dostatečně funkční a udržitelné normy. Nevhodné jsou také ustanovení o majetku, která jsou příliš obecná a nekonkrétní. Řešením podle Aristotela je rovnoměrné rozdělení majetku, aby nenastávala chudoba, která vede k dalším sporům a problémům v obci. K tomu by měla dopomoci také regulace počtu občanů.¹⁹⁴

¹⁹⁰ JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 261.

¹⁹¹ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1262a30 – 1262a35.

¹⁹² ARISTOTELÉS, *Politika*, 1263a10 – 1263a35.

¹⁹³ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1264b40 – 1265a15.

¹⁹⁴ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1265a15 – 1265b15.

4. Srovnání teorie státu u Platóna a Aristotela

Aristotelés byl žákem Platónovy Akademie. Vycházel z Platónova stanoviska, a proto jistě nikoho nepřekvapí, že teorie těchto významných řeckých filozofů obsahují mnoho shodných prvků. V obdobném množství názorů se však velmi zřetelně neshodnou. Častokrát zjistíme, že části filozofií těchto myslitelů jsou postaveny jako teze (Platón) a antiteze (Aristotelés).¹⁹⁵ Co se teorie státu týká, hlavní rozdíl spočívá již v samotném přístupu k problematice. Platón se snažil vytvořit ideální *polis*. Tedy něco nadčasového, pevného a neměnného skoro až božského. Jeho přístup byl převážně teoretický. Aristotelés se oproti tomu zabýval spíše existujícími uspořádáními a jejich problémy, respektive možnými řešeními. Neusiloval tedy o ve skutečnosti nedosažitelný ideál, ale zaměřoval se na uskutečnitelnou relativně nejlepší obec.

4.1 Pojetí státu

Platón na první místo staví obec jako celek, kterému se mají přizpůsobit všichni jednotlivci. Tomu odpovídá i rozdělování osob v obci žijících. Autor rozlišuje tři třídy, které si nejsou rovny. Jedná se o správce, strážce a vládce. Osoby jsou zařazeny do dané třídy podle složky, která převládá v jejich duši. Největší význam připisuje strážcům a vládcům, kteří mají oproti ostatním náročnější vzdělávání a výchovu. V duchu jednotnosti je také majetek v obci společný. Do pojmu „společný majetek“ zahrnuje také ženy a děti. Výjimkou jsou lidé z nejnižších vrstev, kterým je rodinný život i soukromé vlastnictví dovoleno. Obec podle Platóna vzniká pouze na základě nutnosti osob, které nejsou schopny uspokojovat své potřeby.

Aristotelés také do určité míry uznává, že obce vznikají na základě výhodnosti. Rozhodně se však staví proti tomu, že by se jednalo o jediný důvod. Vznik obce je podle něj přirozený, jelikož všechny osoby jsou od přírody „zoon politikon“. Mají tedy přirozeně potřebu společnosti, lidského kontaktu a vzájemné interakce. Aristotelés také svou obec odlišně uspořádává. Volí střední cestu. Žádný z občanů by tedy neměl být příliš chudý, ani příliš bohatý. Přirozená rozdílnost má vést pouze k tomu, že občané budou zastávat vhodnou funkci k jejich předpokladům. Občané si mají být rovni a ideálně by většina z nich měla patřit do střední třídy. Spravedlnost je u Aristotela od počátku stanovována zákony, zatímco Platón ve

¹⁹⁵ COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014, str. 493.

své ideální obci počítal spíše se spravedlivým „vládcem filozofem“. Aristotelés také mnohem více přihlíží k politicko-geografickým podmínkám a připouští, že pro různé obce jsou vhodné různé věci. Cílem Platónovy teorie státu byla dokonalá *polis*, zatímco Aristotelés směřoval k dokonalému životu, kterému má dobrá *polis* dopomoc. Dalo by se říci, že Platón zdůrazňuje stát jako instituci, Aristotelés se soustředí více na osoby ve státě žijící.

4.2 Špatné formy státu

Oba filozofové považovali za podstatné označit také špatné formy vlády a vyzdvihnout, proč je takové či oné zřízení nedobré. Platón jednotlivé formy vlád považuje za vývojové stupně. Nejlepší je samozřejmě jeho ideální obec, nejhorší tyranie. Aristotelés v *Politice* formy vlády hodnotí jako dvojice, kde vždy jedna je dobrá a druhá forma je zvrácená. V hodnocení špatných vlád se Aristotelés shoduje s Platónem a jako nejhorší vnímá také tyranidu. Rozdílem je především to, že Aristotelés nevytvořil jedinou dokonalou obec, která by byla nejsprávnější. Jeho dokonalá obec je relativní a závisí na podmínkách daného útvaru.

4.3 Majetek, ženy a děti

V pohledu na majetek, ženy a děti v obci se Aristotelés výrazně rozchází se svým učitelem. Platón požadoval určité komunistické uspořádání majetku v obci, zavrhoval soukromé vlastnictví (výjimkou byla nejnižší vrstva obyvatel). Aristotelés to kritizuje a říká například to, že lidé by měli menší snahu o majetek pečovat a vyhýbali by se výkonu určitých prací/ funkcí. Nepřijatelnou myšlenkou jsou pro Aristotela společné ženy a děti, které Platón prosazoval. Celá Aristotelova teorie státu stojí na přirozenosti a vývoji od malých rodin, přes osady až po *polis*. Rodinná struktura se pak projevuje také ve vzniklém státě. Příbuzenské vztahy přispívají k pokojnému soužití a vzájemné pomoci. Pokud by bylo vyhověno Platónovu požadavku, veškerá tato struktura by byla zničena.

V čem se naopak autoři shodují ohledně dětí, je důležitost výchovy. Oba jsou toho názoru, že výchova budoucích občanů musí probíhat od útlého věku a pod dohledem, případně zásahy státu.

5. Vliv Platóna a Aristotela na státovědu a pojetí práva

Platón i Aristotelés zanechali v dějinách myšlení nepopíratelnou stopu. V některých oblastech byli postupem času překonáni (např. Aristotelova biologie nebo logika)¹⁹⁶, v jiných byly jejich teorie rozvíjeny a mají určitou platnost do dnešních dob. Jejich myšlenky v oblasti uspořádání, fungování a řízení státu a práva si našly své odpůrce i příznivce. Konec konců prvním Platónovým odpůrcem/ podporovatelem byl v mnohém již Aristotelés.

Platónovy politické myšlenky jsou v kontextu dnešního demokratického západního světa značně problematické a kontroverzní. Jeho pohled je silně absolutistický. Zároveň Platón nevyřešil, jakým způsobem by bylo možné uvést do souladu absolutního vládce na jedné straně (byť třeba velice moudrého) a cíle běžného lidského dobrého života, především cíl svobody na druhé straně. Přínosem však bylo otevření v podstatě nekončící diskuze na téma „Jak správně uspořádat stát?“ nebo „Jaké formy jsou vhodné a jaké nikoli?“ nebo „Jaké mechanismy zajistí, že zlovolné snahy vládnoucích budou potlačeny?“¹⁹⁷ Aktuální zůstává také přesvědčení, že veřejné věci by měly spravovat osoby, které jsou odborně vzdělané a mravně pevné.

Známým a významným dílem, ve kterém můžeme pozorovat inspiraci Platónem je *Sluneční stát* (T. Campanella; 1602). Autor zde přebírá myšlenku silného vládce nazvaného „Slunce“, socialistický způsob života nebo také výrazné zásahy státu do soukromého života a regulaci plození dětí a manželství.¹⁹⁸

Z druhé strany spektra zmíním dílo *Otevřená společnost a její nepřátelé* (K. R. Popper; 1945), která svým obsahem protestuje proti totalismu a kritizuje mimo jiné Platóna. Již vzhledem k době vydání je zjevné, že reaguje na nástup nacismu v Německu a druhou světovou válku. Další státovědná díla, která vznikla autory ovlivněnými Platónovým myšlením je například *O boží obci* (sv. Augustin; 426) nebo *Utopie* (T. More; 1516).¹⁹⁹

Aristotelés je oblíbený a známý autor nejen v naší době. Jeho význam byl znám od doby jeho života v průběhu celé historie myšlení.²⁰⁰ „Ve 12. století přišel Aristotelés do

¹⁹⁶ HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994, str. 194.

¹⁹⁷ HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994, str. 91 – 92.

¹⁹⁸ KRUTSKÝ, Michal. Tommaso Campanella. In: e-Polis.cz. [online]. 3. 9. 2009. [citace 11. 4. 2024]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/tommaso-campanella-a-slunecni-stat.html>

¹⁹⁹ ŽIDLICKÁ, Michaela. CIPROVSKÝ, Tomáš. DOSTALÍK, Petr. Vliv řecké filozofie na právo římské a další vývoj státoprávních nauk. In: Vliv římského práva na evropské právní myšlení. Pocta Valentinu Urfusovi. [online]. © 2016 Masarykova univerzita. 2016. [citace 11. 4. 2024]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

²⁰⁰ HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994, str. 193.

západní Evropy, kde jeho texty četli učenci, překládaly je do latiny a opisy jeho děl byly široce šířeny a hodně čteny, Aristotelés byl autoritativně znám jako „Filozof“.²⁰¹ V této části nemohu nezmínit, že moderní pojetí vědecké metody stojí právě na tomto filozofovi. V mnoha oblastech bádání dnes probíhá v termínech a pojmech, kterým položil základ Aristotelés.²⁰²

Aristotelův pohled na stát a společnost ovlivnil formování římského práva. Tento systém je v dnešní době základem právních řádů (především) evropských států. Některé instituty zůstaly v podstatě nezměněné. Silnou Aristotelovou myšlenkou je dělba moci ve státě a střídání ústav. Ta patří do pojetí právního státu dodnes. Římské právo a následně také dnešní demokratické státy pracují s myšlenkou omezené moci. Účelem státu podle Cicera (který stavěl na Aristotelově teorii) je obecné dobro, se kterým pracuje evropská státověda i v dnešní době. Dále se Aristotelés zbýval také spravedlností, jejímž základem je rovnost. Tento pohled je platný i dva tisíce let po Aristotelově smrti. Jako poslední zmíním pojem „ius naturale“ neboli přirozené právo. Jedná se o pojem původně římského práva, který rozpracoval Cicero. Označuje taková práva, která má člověk jen z podstaty příslušnosti k lidskému rodu. Není nutné, aby byla stanovena zákony a přesto na ně má každý „nárok“.²⁰³ Cicero v tomto ohledu sice nenavazoval přímo na Aristotela, nicméně přirozenost a nemožnost jejího opomenutí v zákonech a formování státu, je viditelná již v Aristotelově obci.²⁰⁴

²⁰¹ HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994, str. 193.

²⁰² HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994, str. 193 a 194.

²⁰³ Typicky např. právo na život.

²⁰⁴ ŽIDLICKÁ, Michaela. CIPROVSKÝ, Tomáš. DOSTALÍK, Petr. Vliv řecké filozofie na právo římské a další vývoj státoprávních nauk. In: Vliv římského práva na evropské právní myšlení. Pocta Valentinu Urfusovi. [online].

© 2016 Masarykova univerzita. 2016. [citace 11. 4. 2024]. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

6. Závěr

Tato práce na téma Platónova a Aristotelova koncepce státu se věnuje státovédným myšlenkám těchto dvou významných filozofů. Jako první vznikla teorie Platóna, který svá přesvědčení ohledně státu vtělil především do děl *Ústava* a *Zákony*. Po Platónovi s vlastní teorií přichází také Aristotelés, který se státu věnuje v díle *Politika*.

Základem Platónovy filozofie je nauka o idejích. Podle ní existuje náš reálný svět pouze jako odraz světa idejí. Svět idejí pak zobrazuje skutečnost. Mostem mezi reálným světem a světem idejí je naše duše, která je na rozdíl od těla nesmrtelná a pochází právě ze světa idejí.

Ústava se zabývá ideální obcí. Platón zde prostřednictvím dialogu vysvětluje, jaká by měla být nejlepší obec. Dílo obsahuje komplexní pohled na stát od jeho vzniku, přes správnou výchovu se silnými zásahy státu, rozdělení občanů až po různé špatné formy vládnutí, které vedou až k nejhorší tyranidě, která představuje zkázu státu. Obec vzniká podle tohoto filozofa z nutnosti, protože lidé nejsou sami schopni obstarávat všechny své potřeby. Základním prvkem *polis* je spravedlnost, která je v *Ústavě* rozebírána nejprve obecně, následně se výklad zaměřuje pouze na podrobné zkoumání spravedlnosti v rámci obce. Obec je spravedlivá, pokud jsou spravedliví její občané, pokud vykonávají dobře své funkce ve prospěch společnosti a v souladu s rozdělením obce. Platón rozlišuje tři základní složky občanů – vládce, strážce a rolníky/ obchodníky. Každý přísluší k dané skupině podle toho, jak je uspořádaná jeho duše a jaká složka (rozum, žádostivost, vznětlivost) v jeho duši převládá. Aby toto rozdělení řádně fungovalo, musí dojít k výchově, která má probíhat pod kontrolou a zásahy státu. V souvislosti s tím Platón navrhuje zavést společné ženy a děti. Rodiče by neměli znát své děti a obráceně. Společný by se měl stát také majetek (s výjimkou nejnižší vrstvy). Pohled autora na rodinu je zřejmě nejkontroverznější prvek jeho teorie státu. V tomto díle Platón klade velice přísné požadavky na všechny občany a to již od útlého věku. Ideální obec předpokládá spravedlnost a především poslušnost občanů. Do čela tohoto státu se má postavit osvícený filozof.

Druhým, pozdějším Platónovým dílem jsou *Zákony*. Toto dílo vzniká až poté, co v Platónově životě dochází k mnoha politickým zklamáním. Domnívám se, že právě z toho důvodu se rozhodl přistoupit k sepsání dalšího díla, ve kterém se věnuje fungování státu. Tentokrát však z mnoha požadavků ustupuje a více obec přizpůsobuje reálným vlastnostem a schopnostem osob. Tím se však nesnaží říct, že by v díle *Ústava* chyboval a model zde vylíčený by nebyl dobrý. Obec popsanou v *Zákonech* označuje pouze jako druhou nejlepší. Tato obec

se má řídit dokonalými neměnnými zákony, kterým musí podléhat také správci. Platón zde již nepočítá s tím, že by všichni občané byli schopni poznat, co je pro obec nejlepší, nebo by byli ochotni se tím řídit, pokud by to poznali. Tuto funkci tedy nově musí splnit zákony a pravidla a sankce v nich stanovené.

Platónovy obce obsahují mnoho kontroverzních prvků jako například společné vlastnictví, neuměřené zásahy státu nebo úplné rozbití rodinných struktur. Z tohoto důvodu se mu dostalo četné kritiky, se kterou začal již jeho žák Aristotelés.

Aristotelés určité myšlenky částečně převzal od Platóna. Například uznává, že sdružování se je pro lidi výhodné a vede k pohodlnějšímu dosahování cílů. Odmítá však, že by to byl hlavní důvod vzniku obcí. Obce jsou podle něj jen přirozený vývoj postupného sdružování. To začíná u rodin, pokračuje přes dědiny a vede až k státům. Dále souhlasí, že dělba práce v obci zvyšuje efektivitu. Aristoteles se shoduje s Platónem také v tom, že se obec dělí na osoby vládnoucí a ovládané a že toto dělení má odpovídat přirozeným vlastnostem člověka. V dalších názorech však Aristotelés Platóna tvrdě kritizuje. Především nesouhlasí se společným vlastnictvím a ničením rodin. Aristotelés klade důraz na přirozenost a takové uspořádání majetku, dětí a žen, jak navrhuje Platón, přirozenosti neodpovídá. Aristotelés vyčítá několik důvodů, proč to není správné ani možné. Například děti jsou rodičům podobné vzhledově a sdílejí také povahové rysy. Důvodem nevhodnosti je pak například zánik rodinné solidarity a vstřícnosti. Problémem společného majetku by se stala například neochota osob o něj řádně pečovat, nebo odlišné pracovní výsledky občanů.

Aristotelés prosazoval (nejen) v obci střed. Obyvatelstvo by tedy nemělo být ani příliš bohaté, ani příliš chudé. Nikdo by neměl disponovat neomezenou mocí, ale zároveň by měl každý muž mít přístup k veřejným funkcím. Středu odpovídá také velikost obce a počet obyvatel. Přesná čísla Aristotelés neudává, jelikož je představitelem relativně nejlepší obce, a proto se mohou čísla obec od obce lišit. Relativní je také spravedlivý občan, jelikož občanská spravedlnost je závislá na zřízení a zákonech a ty nejsou ve všech obcích stejné. Svrchovanou mocí v obci se mají stát zákony. Také Aristotelés vymezil absolutně nevhodné formy vlád. Stejně jako Platón je přesvědčen, že největším zlem je v tomto ohledu tyranida.

Myšlenky obou filozofů přežily i mnoho let po nich. V tomto ohledu pozitivněji rezonuje Aristotelův pohled na stát. Prvky teorie tohoto filozofa byly převzaty Římany, kteří na nich vystavěli svůj velkolepý systém práva. Římské právo se následně vyvíjelo a stalo se základem pro moderní západní právní řády a státovědu.

7. Resumé

This thesis on Plato and Aristotle's conception of the state explores the state-scientific ideas of these two eminent philosophers. The theory of Plato was the first to emerge, and he embodied his beliefs about the state primarily in his works *The Constitution* and *The Laws*. After Plato, Aristotle also came up with a theory of his own, which he explored in *The Politics*.

The basis of Plato's philosophy is the doctrine of ideas. According to it, our real world exists only as a reflection of the world of ideas. The world of ideas then depicts reality. The bridge between the real world and the world of ideas is our soul, which, unlike the body, is immortal and comes precisely from the world of ideas. *The Constitution* deals with the ideal community. Here, Plato explains through dialogue what the best community should be. The work contains a comprehensive view of the state from its origins, which the author sees in the need for cooperation, to proper education with strong state intervention, to the division of citizens, to the various bad forms of government that lead to the worst tyranny, which is the destruction of the state. In this work, Plato makes rigorous demands on all citizens, starting from an early age. The ideal community presupposes justice and, above all, obedience on the part of the citizens. An enlightened philosopher is to be placed at the head of this state.

Plato's second later work is the *Laws*. This work is written after many political disappointments in Plato's life. I am persuaded it is for this reason that he decided to write another work in which he discusses the workings of the state. This time, however, he retreats from many of the requirements and adapts the community more to the real qualities and abilities of the individuals. This is not to say that he erred in his work *The Constitution* and that the model portrayed here is not a good one. He merely refers to the community portrayed in the *Laws* as second best.

Plato's communes contain many controversial elements, such as common property, unmeasured state intervention or the complete breakdown of family structures. For this reason, he received numerous criticisms, which had already been started by his pupil Aristotle.

Aristotle took certain ideas partly from Plato. For example, he recognizes that association is advantageous to people and leads to more convenient achievement of goals. He also agrees that the division of labour in a community increases efficiency. Aristotle also agrees with Plato that the community is divided into those who rule and those who are ruled, and that this division should correspond to the natural characteristics of man.

In other opinions, however, Aristotle harshly criticizes Plato. First of all, he disapproves of common ownership and the destruction of families. Aristotle emphasizes nature, and such an arrangement of property, children and women as Plato proposes does not correspond to nature. Aristotle enumerates several reasons why this is neither right nor possible. For example, children are similar to their parents in appearance, but they also share character traits. The reason for unfitness is then, for example, the demise of family solidarity and friendliness. The problem of common property would then become, for example, the unwillingness of persons to care for it properly, or the different work performance of citizens.

Aristotle promoted “the centre”. The population should therefore be neither too rich nor too poor. No one should have unlimited power, but at the same time everyone should have access to public functions. The sovereign power in the village should be the law.

The ideas of both philosophers have survived many years after them. Aristotle's view of the state resonates more positively in this regard. Elements of this philosopher's theory were adopted by the Romans, who built their magnificent system of law on them. Roman law subsequently developed and became the basis for modern Western legal orders and state science.

8. Použité zdroje

PRIMÁRNÍ

ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3.

ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4.

PLATÓN. Euthyfrón: Obrana Sókrata; Kritón. 5., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005. str. 37 ISBN 80-7298-140-4.

PLATÓN. Faidros. 7., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2014. ISBN 978-80-7298-510-4.

PLATÓN. *Platónovy spisy*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-067-x.

PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1.

SEKUNDÁRNÍ

BALOT, Ryan K. *Greek Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. str. 245. ISBN: 978-1-4051-0029-8.

CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. Úvod do studia politické vědy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. str. 26. ISBN: 978-80-7380-076-5.

COPLESTON, Frederick C. *Dějiny filosofie*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. str. 177- 179 ISBN 978-80-7412-167-8.

GRAESER, Andreas. Řecká filosofie klasického období. 1. vyd. Přeložil Miroslav Petříček. Praha: OIKOYMENH, 2000. str. 275. ISBN: 80-7298-019-X.

HARE, R. M. *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Praha: Svoboda, 1994. str. 194. ISBN 80-205-0363-3.

JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2017. str. 45. ISBN 978-80-7298-208-0.

JIRSA, Jakub; THEIN, Karel a JINEK, Jakub. *Obec a duše: k Platónově praktické filosofii*. Praha: Filosofía, 2014. str. 20 ISBN 978-80-7007-426-8.

MULGAN, Richard. Aristotelova politická teorie. 1. vyd. Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998. str. 9. ISBN: 80-86005-69-0.

POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé*. 2., rev. vyd. Přeložil Miloš CALDA. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2011. str. 58 ISBN isbn:978-80-7298-272-1.

SHEPPARD, David J. *Plato's Republic*. Edinburgh: University Press, 2009. str. 130. ISBN: 978-0-7486-2779-0.

VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. str. 58. ISBN 978-80-7380-031-4.

VOEGELIN, Eric. *Platón a Aristotelés*. Přeložil Jan FREI. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2022. str. 63 a 64. ISBN 978-80-7298-557-9.

KRUTSKÝ, Michal. Tommaso Campanella. In: e-Polis.cz. [online]. 3. 9. 2009. [citace 11. 4. 2024]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/tommaso-campanella-a-slunecni-stat.html>

ŽIDLICKÁ, Michaela. CIPROVSKÝ, Tomáš. DOSTALÍK, Petr. Vliv řecké filozofie na právo římské a další vývoj státoprávních nauk. In: Vliv římského práva na evropské právní myšlení. Pocta Valentinu Urfusovi. [online]. ©2016 Masarykova univerzita. 2016. [citace 11. 4. 2024]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>